



1950-1951 YILLARINDA BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE TÜRK GÖÇÜ

Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ*

Hasan KARAKUZU**

ÖZ

Tarih boyunca bir ülkeden başka bir ülkeye savaş, işkence, baskı, zulüm gibi siyasi, sosyal, dini ve ekonomik sebeplerle göçler olmuştur. Osmanlı Devleti'nde ise siyasi nedenlerle büyük çapta göç hareketine 18.yüzyılın ikinci yarısında gerçekleşen Kırım Savaşı (1853-1856) sonrasında rastlanmıştır. 19.yüzyılın ikinci yarısında ise dönemin en ağır savaşlarından biri olan Osmanlı-Rus Savaşı (1877-1878) ile bölgedeki siyasi buhranlardan etkilenen Balkan Türkleri Türkiye'ye doğru yeni ve yoğun bir göç hareketinde bulunmuştur. Balkan Savaşları (1911-1913) ile devam eden göç hareketleri Cumhuriyet döneminde de Lozan Antlaşmasına bağlı mübadele sözleşmesi ile süreklilik halini almıştır. Bu süreçte göç konusunda Türkiye'yi en fazla meşgul eden devlet Bulgaristan olmuştur. Bu meselenin çözümü için 1925 yılında iki devlet ikamet sözleşmesi imzalamış ve göçler bu antlaşmaya bağlı olarak gerçekleştirilmiştir. İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile Türkiye-Bulgaristan ilişkileri durma noktasına gelmiştir ve savaşın bitmesiyle birlikte Bulgaristan'da Sovyet politikalarını destekleyen yönetimler iş başına gelmiştir. Bu durumun sonucu olarak Bulgaristan yetkilileri Türkiye'nin ABD yanlısı politika izlemesinden dolayı kendi ülkelerindeki Türklere yönelik baskı ve yıldırma politikası izleyerek onları göç etmeye zorlamıştır. Bu iki ülke arasında göç meselesi etrafında şekillenen sorunlar aşılabilir boyuta gelmiş ve Bulgaristan'da yaşayan Türkler zorunlu göçte tabi tutulmuştur. Bu çalışmada 1950-51 yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Türklerin iskân edilmesi, barındırılması ve sosyal hayata uyum sağlaması için yapılan yardımlar Amerikan arşiv belgeleri esas alınarak değerlendirilmiştir. Ayrıca Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, TBMM Zabıt Ceridesi, Resmi Gazete, Ayın Tarihi gibi resmi yayınların yanı sıra Cumhuriyet, Milliyet gibi ulusal gazetelerden de faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bulgaristan, Türkiye, Türk, Göç, Yardım.

TURKISH MIGRATION FROM BULGARIA TO TURKEY BETWEEN 1950-1951

ABSTRACT

Throughout history, people have emigrated from one country to another due to such political, social, religious and economic reasons as wars, persecution, oppression and torture. A large-scale immigration to the Ottoman Empire due to political reasons occurred in the second half of the 18th century after Crimean War (1853-1856). In the second half of the 19th century Balkan Turks, who had been suffering from the political depression in the area due to Ottoman-Russian War (1877-1878), immigrated massively to Turkey. The immigration process proceeding with the Balkan Wars (1911-1913) gained continuity in the Republic period with exchange convention of Lausanne Agreement. Within this context, Bulgaria became the country that engaged Turkey most in immigration. To solve the matter, both countries signed Accommodation Contract in 1925 and immigration was regulated according to this agreement. With the onset of WW II, the relations between Bulgaria and Turkey came to a standstill and when the war ended, governments in Bulgaria started to support Soviet policies. As a result, Bulgarian authorities started oppression and intimidation policies over Turks in Bulgaria to force them to immigrate to Turkey because Turkey was following pro-American policies at the time. Thereafter, problems arising from immigration matter became impassable and Turks in Bulgaria became subject to forced migration.

In this study, the aids to resettle, accommodate and adapt the Turks immigrated to Turkey from Bulgaria to social life during 1950-51 were examined upon the documents in American archives. Besides the official publications like Turkish Republic Prime Ministry Republic Archives, TBMM Minute Book, Official Gazette and Month's Date, certain national newspapers like Cumhuriyet and Milliyet were also made use of.

Keywords: Bulgaria, Turkey, Turk, Immigration, Aid.

* Prof. Dr. Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, KÜTAHYA, esradegerli@gmail.com.

** Okt. Bülent Ecevit Üniversitesi, ZMYO, ZONGULDAK, hasan_karakuzu@hotmail.com.



Giriş

Bulgaristan’da Türk kültürünün tesisi, buranın Türk hâkimiyetine girişi ve yüzyıllarca bu hâkimiyette kalması Osmanlı Devleti sayesinde gerçekleştirilmiştir. Bulgaristan, Yıldırım Bayezid (1389-1402) zamanında fethedilerek Osmanlı toprağı haline gelmiştir. Bu tarihten itibaren Osmanlı, Anadolu’nun çeşitli bölgelerinden buraya yerleştirdiğı Türkmen kitleleri ile burada Türk-İslam kültürünün yerleşmesine katkıda bulunmuştur. Buradaki iskân politikası sayesinde Anadolu’daki ruhu yaşatmayı başaran Türkmenler, sosyal yaşamda da kısa sürede bölgenin esas unsuru Slavlara oranla daha etkin olmaya başlamıştır. Ancak bu durum Slavları ve Ortodoks Bulgarları rahatsız etmiş ve Osmanlı yönetiminden memnun olmadıkları gerekçesiyle de 1443 yılından itibaren başkaldırı hareketlerine girişmiştir. Balkanlarda Rusların, bölgede kontrolü elde tutmak amacıyla Slavlar ve Ortodokslar üzerinde etkinliklerini arttırmaları ve akabinde Bulgarları kendi müttefikleri yapmak için bölgeye ettikleri nefret tohumları ile Bulgarlarda Türklere karşı kindar tutum gün geçtikçe artmış ve Bulgarlar Osmanlı yönetiminden ayrılmak için mücadeleye başlamıştır. Bu durumun sonucu olarak, 19.yy’ın ikinci yarısında Osmanlı hâkimiyetine karşı yüzyıllardır verdikleri bu çabalarının karşılığını Ayastefanos (3 Mart 1878) ve Berlin (13 Temmuz 1878) Antlaşmaları ile özerk bir eyalet olarak elde etmişlerdir. Daha sonraki süreçte Bulgaristan, 1908 yılında bağımsız bir devlet haline gelmiştir (Değerli, 2009: 5; Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri, 1976: 16-17) ve ayrıca kısa bir sürede de Balkanlardaki etkinliğini artırmıştır. Rusya’nın destek ve kışkırtmasıyla Bulgaristan topraklarını genişletmek amacıyla Osmanlı Devleti’ne saldırarak Balkan Savaşlarında yerini almıştır. Ancak savaşın sonunda aldığı topraklarla Balkanların en büyük devletlerinden biri olan Bulgarların bu durumu Rusya’nın bölgedeki politikasını sekteye uğratmıştır. Rusya, diğer Balkan devletlerini de devreye sokarak II. Balkan savaşının çıkmasını sağlamış ve bölgedeki kontrolü Bulgaristan’ın toprak kaybetmesiyle tekrar elde etmiştir. Bu sayede Osmanlı Devleti de imzalanan barış antlaşması ile topraklarının bir bölümünü tekrar geri almayı başarmış ve bölgede bir süreliğine barış tesis edilmiştir (Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç, 1999: 90-91). Bundan sonraki süreçte Rusya’nın genişleme politikasına engel olduğu Bulgaristan’ın bölge siyasetinde artık Rusya’dan bağımsız, daha etkin bir rol oynamak istediğı görülmüştür. Bunun için I. Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte Osmanlı Devleti’nin bulunduğu ittifak bloğunda mücadele etmiştir. Savaşın sonunda ise Osmanlı gibi Bulgaristan da, hayal kırıklığına uğramış olarak, Bulgaristan Nöyyi (27 Kasım 1919), Osmanlı Devleti ise Sevr (10 Ağustos 1920) Antlaşmalarıyla mağlup olarak ayrılmıştır (Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri, 1976: 92). I. Dünya Savaşıyla başlayan müttefik ilişkiler, Türk Milli Mücadele döneminde de devam etmiştir (Değerli, 2009: 104-132).

29 Ekim 1923’te Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da iki ülke arasında iyi ilişkilerin devamını sağlamak maksadıyla 18 Ekim 1925 yılında beş (5) maddeden oluşan Dostluk Antlaşması ile Ek Protokol ve İkamet Sözleşmesi imzalanmıştır. İkamet Sözleşmesinde, Bulgar uyruklu olanların Türkiye’de, Türk uyruklu olanların da Bulgaristan’da ikamet etme koşulları belirlenmiştir. Ayrıca bu sözleşme ile iki taraf şu yükümlülükleri de üstlenmiştir: Bulgaristan Türkleri ve Türkiye’deki Bulgarların gönüllü göçüne hiçbir engel çıkarılmayacak (Md 2). Bir ülkenin uyruklarına tanınan ticaret, zanaat vb. her çeşit işi yapma hakkının diğer ülkenin uyruklarına da tanınacak (Md 3). Bir ülkenin



uyrukları diğer ülkede toprak edinme dışında her çeşit menkul ve gayrimenkul edinme hakkına sahip olacak (Md 7) (Değerli, 167).

Ankara Anlaşması sonrasında da iki ülke arasında 12 Şubat 1928’de Ticaret ve Dostluk Antlaşması ve 6 Mart 1929’da Tarafsızlık, Uzlaştırma Yargısal, Çözüm ve Hakemlik Antlaşmaları imzalanmıştır (Değerli, 168-175). Ayrıca 1-6 Aralık 1931 tarihleri arasında Bulgaristan Başbakanı ve Dışişleri Bakanı Nikola Muşanov, Türkiye’yi ziyaret etmiştir. Ancak Türkiye’nin Yunanistan ile birlikte anti-revizyonist bloka dahil olarak Balkan Birliği çalışmalarına başlaması ve Balkan Konferanslarının düzenlenmesi, revizyonist bir tutum içerisinde olan Bulgaristan’ı rahatsız etmiştir. Bulgaristan’ın revizyonist politikasını önlemek için Türkiye ile Yunanistan arasında 14 Eylül 1933 tarihinde Samimi Anlaşma Misakı (Pacte d’Entente Cordiale) imzalanmıştır (Değerli, 203; Düstur, Üçüncü Tertip, C.15: 195; Milliyet, 14 Eylül 1933). Bu anlaşmayla birlikte iki ülke ilişkileri gergin bir döneme girmiştir. Bu gerginliği gidermek ve Bulgaristan’ı Balkan Paktına ikna etmek maksadıyla Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı İsmet İnönü, 20-24 Eylül 1933 tarihlerinde Sofya’yı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret sonunda Türkiye, Bulgaristan’ı Balkan Paktına girmeye ikna edememiştir. Ancak iki ülke arasında 21 Aralık 1933 tarihinde yeni bir Türk-Bulgar Ticaret Anlaşması yapılmıştır. Ayrıca bir gün sonra 22 Aralık 1933 tarihinde iki yıl süresince geçerli olacak Bulgaristan-Türkiye Veteriner Sözleşmesi imzalanmıştır (Düstur, Üçüncü Tertip, 1117-19). II. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte de iki devlet birbirlerine saldırmayacaklarına dair 17 Şubat 1941 tarihli bildiri yayınlamışlardır (Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç, 49-53). Bu bildiri iki ülke arasındaki dostluğun gelişmesi adına atılmış önemli bir adımdır.

II. Dünya Savaşı (1939-1945) boyunca iki devlet arasında daha önce imzalanan antlaşmalara bağlı olarak saldırmazlık politikası devam etmiştir. Ancak Bulgaristan’da savaş sonrası köklü bir değişim yaşanmış ve komünist yönetim iş başına gelmiştir. Bu durum etkisini özellikle Bulgar Türkleri üzerinde göstermiştir. Komünist yönetimin ağır vergiler alması, köylü olan Türklere ürünlerinin önemli bir bölümünü devlete vermesi için baskı yapması, Türk çocuklarını Trudovak adı verilen işçi asker taburlarına alıp ağır işlerde ve okul çağındaki çocukları alıp Brigadir adı verilen kısa süreli işçi taburlarında çalıştırması, baskının git gide arttığına birer işarettir. Türkler üzerindeki asıl korku 1946 yılında Bulgar Hükümeti’nin tutuklamalara girişmesi, Türk okullarının devletleştirilmesi ve Türklerin tarlalarının ellerinden alınıp kooperatifleştirilmesiyle gerçekleşmiştir. Bu baskı politikaları yüzünden Bulgaristan Türkleri 1947-48 yıllarında göç etmek için Türk yetkililere başvurmuştur (Şimşir, 2009: 232). Ancak Bulgaristan, ABD’nin Türkiye’ye yardım etmesine tepki göstererek vize için Türk elçiliklerine giden vatandaşlarını elçilikten çıkar çıkmaz tutuklamıştır. Bu yüzden Türk asıllı Bulgar vatandaşları korkularından Türk elçiliklerine gitmemeye başlamıştır (Kurat, 1975: 288). İki ülke arasında gerginliği tırmandıran bir diğer hadise de Bulgar teröristlerinin 1948 yılında, iki Türk uçağına ve Filibe’deki Türk Konsolosluğuna saldırı düzenlemeleridir. Bu olay sonrasında, Türkiye ve Bulgaristan karşılıklı olarak askeri ataşelerini anında sınır dışı etmiştir (Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri, 2004: 138-139). Ayrıca, Türkiye’nin Batı yanlısı bir politika takip etmesi ve Kore Savaşına asker göndermesi Bulgaristan’da büyük bir öfkeye sebep olmuştur. Batı ile işbirliği yaptığı gerekçesiyle Türkiye’yi cezalandırmak amacıyla Bulgaristan, 250.000 Türk asıllı vatandaşını üç (3) ay içinde ülkeden çıkartılacağını açıklaması ise ilişkileri kopma noktasına getirmiştir (Kurat, 1975: 288).



- Bulgaristan'ın Türk asıllı vatandaşlarını tehciye tabi tutma kararı almasında;
- 1) Komünist propaganda ve tekniklerini kullanarak büyük bir göç hareketi başlatmak ve Türk ekonomisini derinden sarsmak istemesi (Stanford, 1950: 18),
 - 2) Bulgaristan'dan Türk köylülerini sınır dışı ederek Karadeniz kıyılarını temizlemek (Kaskeline, 1952: 6),
 - 3) Karadeniz sahili kıyıları ile kuzeydoğu Bulgaristan'da yaşayan Türkler buralardan çıkartılarak herhangi bir olayda Balkanlara sevk edilen Rus askeri için üs olarak düşünülmesi (Kaskeline, 1951: 13),
 - 4) Bulgaristan'daki Türklere zulüm için, onların malları mülkleri üzerine oturmak,
 - 5) Müstahsil olmayan bir takım Kıptileri ve bir takım kızıl ajanları da Türkiye'ye sokarak sorun yaratmak,
 - 6) Beşinci kolu faaliyete geçirip tahrikler yapmak,
 - 7) Türkiye'yi en kısa bir zamanda 250 bin kişiyi iskân ve iaşe sağlama zorunluluğuna sokmak (Fenik, 1950: 105-106) gibi faktörler sayılabilir.

Yukarıdaki etkenler neticesinde tehcir hareketine maruz kalan bir Bulgar Türkü durumu çarpıcı bir şekilde şu sözlerle dile getirmiştir: “*Ben Bulgaristan'ın Filibe köylerindenim. Uzun zamandır devam eden Bulgar mezalimi son zamanlarda tahammül edilmez bir hal aldı. Can, ırz ve mal emniyeti diye bir şey kalmadı, mal alamaz, mal satamazsın vergiler çok ağır bunlar yetmiyormuş gibi Türkçe konuşmakta bir suç teşkil ediyor. Bulgaristan'da Türk mektebi diye bir şey kalmadı. Hiçbir suçun yokken evlerinden çağrılıp, günlerce dövülmek, hapse atılmak her gün olan şeylerdir. Evimizi tarlamız bırakarak Anavatana göç etmekten başka çıkar yoktu. Bin bir mahrumiyete katlanarak buraya geldik. Şimdi Balıkesir'e gidiyoruz. Bu günü gösteren Allah'a şükretmekten başka elimizden bir şey gelmiyor.*” (Milliyet, 25 Ağustos 1950: 5) Bu sözler durumun vahametini gözler önüne sermektedir.

1. Göç Sırasında Türk-Bulgar İlişkileri

Daha önce pek de iyi olmayan Türk-Bulgar ilişkileri 1950 yılında tamamen gerginleşmiştir. Zira Bulgaristan Hükümeti 1925 anlaşması hükümlerine aykırı olarak vizesiz kimseleri (Çingene, Kıpti yani Türk soyundan olmayan kişileri) sınırdan Türkiye'ye sokmaya çalışmıştır. Bu sebeple iki ülke arasında anlaşmazlıklar ve bunun sonucunda sınırın kapatılması hadiseleri yaşanmıştır. Bu sebeplerle devletler birbirlerine nota vermişlerdir.

Bulgaristan Dışişleri Bakanı Sofya'daki Türkiye elçiliği maslahatgüzarına 10 Ağustos 1950 tarihli ve 304-50-1 sayılı notayı vermiştir. Notada; Bulgar Hükümeti son iki (2) sene boyunca Türkiye'de halkı yanıltmak, Bulgaristan'daki Türk azınlık arasında hoşnutsuzluk çıkarmak ve göç konusunda Türk-Bulgar anlaşmasının ihlal edilmesini protesto ettiğini bildirmiştir. Ayrıca Bulgaristan Hükümetinin Türk azınlığının Türkiye'ye göç etmek istemesini dikkate aldığı ve 18 Ekim 1925 tarihli antlaşmaya uygun olarak, Türkiye'ye göç etmek isteyen 250.000 kadar Türk asıllı Bulgar vatandaşlarına vize vereceğini açıklamıştır. Hatta bunlardan 54.000 kadarına vize verdiğini, buna karşılık Türkiye Cumhuriyeti'nin antlaşmadaki taahhütleri yerine getirmediğini iddia etmiştir. Bu antlaşmanın gerçekleşmesi için Türk Hükümetinin de gelen göçmenleri bir an önce kabul



etmesi ve bu sorunun notanın verilmesinden itibaren üç (3) ay içinde tamamlanmasını istemiştir (Milliyet, 11 Ağustos 1950: 1). Bulgaristan'ın Türkiye'ye ilk notasını verdiği günlerde Bulgaristan elçisi Çobanof, Türk Dışişleri Bakanlığına gelerek genel sekreter Faik Zihni Akdurun'a, Zonguldak'a giden bir grup Bulgar vatandaşına orada kötü davranıldığı gerekçesiyle bir protesto notası vermek istemiş ancak genel sekreter bu notayı almayı kabul etmemiştir (Cumhuriyet, 23 Ağustos 1950: 3).

Diğer taraftan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti de 28 Ağustos 1950 tarihli cevabi notasını Bulgaristan Hükümeti'ne vermiştir. Bu notada Türkiye, 1925 sözleşmesinin Bulgarlar tarafından yanlış yorumlandığını ifade ederek, antlaşmanın maddeleri üzerinden tek tek cevap vermiştir. Antlaşmada geçen zararlı ideolojilerle malul olanlar, göçmenlerin malları, göçmen miktarı, göçün süresi konularını detaylı olarak anlatarak Bulgaristan'ın iddialarının gerçek dışı olduğunu belirtmiştir. Türkiye, Bulgaristan Türklerine yapılan uygulamanın bir göç hareketi değil “*Tehcir*” olduğunu özellikle vurgulamıştır (Milliyet, 31 Ağustos 1950: 1-5). Bulgaristan Hükümeti de, Türkiye Cumhuriyeti'ne 1925 antlaşmasının ihlal edildiği gerekçesiyle 22 Eylül 1950 tarihli ve 331-50-1 sayılı yeni bir nota vermiştir. Notada; Türk makamlarının ve Bulgaristan'daki Türk Konsolosluklarının, Türkiye'ye göç etmek isteyenlerin Türkiye'deki akrabalarından teminat aradığı, göç etmek isteyen göçmenlere zorluklar çıkardığı, Türk azınlığının feci durumda bulunduğu dair Türk Hükümeti'nin iddialarını yalan olduğunu belirtmiştir. Özellikle 9 Eylül tarihinden sonra Türk azınlığın eğitimi için okullar yaptırıldığını, kütüphaneler açıldığını ve meclislerde görev alarak Türklerin haklarını savunan milletvekillerinin olduğunu belirtmiştir. Bulgar Hükümeti, Türk Hükümeti'nin bütün iddialarının göçmenleri kabul etmemek adına bahaneler olduğuna vurgu yapmıştır. Türk Hükümetinden, 3 ay içinde Türkiye'ye göç etmek isteyen Türk azınlığının hiçbir ayırım yapılmadan kabulünü istediğini, aksi takdirde anlaşmaya aykırı hareketten ve güçlük çıkartılmış olmasından dolayı doğacak bütün sorumluluğun yalnız ve yalnız Türk Hükümetine ait olacağını ifade etmiştir (Ayın Tarihi, 1950: 1-17). Türkiye Cumhuriyeti, Bulgar Hükümeti'nin 22 Eylül 1950 tarihli notasına cevabi nota ile karşılık vermiştir. Türk Hükümeti sözleşmenin “*Akit taraflar Bulgaristan Türkleri ile Türkiye Bulgarlarının rıza’na müstenit muhaceretlerine hiçbir mânia ile karşı konulamayacağını kabul eder. Muhacirler menkul mallarına ve hayvanlarını tam bir serbesti dairesinde beraber götürmek ve gayrimenkullerimizin tasfiye etmek hakkına malik olacaklardır. Gayrimenkul mallarını kat’i hareketlerinden evvel tasfiye etmek istemeyenler bu işi muhaceretlerinden itibaren iki sene içinde yapacaklardır. İlgililerin tasfiye bedellerine ne suretle memleket dışına çıkaracakları hakkında iki hükümet arasında bir anlaşma yapılacaktır*” maddesini zorlayarak yapılmak istenilen uygulamaları kabul etmeyeceğini açıkça belirtmiştir. Notaya bağlı olarak bir de muhtıra verilmiştir (Ayın Tarihi, 1950: 41-44; Milliyet, 17 Ekim 1950: 1-5).

İki ülke arasında nota teatileri devam ederken Türkiye, Türk vizesine sahip olmayan kişilerin yanı sıra Çingene ve Kıptilerin de sınırdan ülkeye sokulmak istenmesi üzerine 7 Ekim 1950 tarihinde Türk-Bulgar sınırını kapatmıştır. Bulgaristan sınırın tekrar açılması için girişimlerde bulunmuş, neticede iki devlet aşağıdaki konular üzerinde anlaşmış ve sınırın tekrar açılmasına karar verilmiştir.

a) *Bulgaristan Türkiye'ye göç etmek isteyenler, Türk makamlarından Türk giriş vizesi olmadan önce evlerini terk etmeyecekleri gibi mallarını da tasfiyeye başlayamaz. Bunlara, ancak Türk giriş vizesi verildikten sonra, Bulgar çıkış vizesi verilir.*



- b) Bulgar sınır makamlarına, Türk giriş vizesini sahip olmayanların sınırı geçmelerine imkân vermeleri konusunda gerekli emirler verilir.
- c) Türk giriş vizesine sahip olmadıkları halde göçmenler arasına karışarak Türk toplumlarına girenler bulunurlarsa, Türk sınır makamları tarafından geri çevrilir, bu kimseler Bulgar sınır makamları tarafından derhal geri alınır.
- d) Daha önce Bulgaristan'dan vizesiz gelmiş olup halen Edirne'de bulunan ve çingene oldukları anlaşılan 67 ailede 360 nüfusu Bulgar sınır makamları geri alır. (Cumhuriyet, 3 Aralık 1950: 3).

Sınırın açılmasından sonra göçmenlerin Türkiye'ye gelişleri devam etmiştir. Ancak yine aynı problemlerle karşılaşıldığı görülmüştür. Özellikle kendilerine muhacir süsü veren ve antlaşmaya aykırı olarak sahte vizelere sahip çingene gruplarının Türkiye'ye girmek istemesi iki devlet arasındaki başlıca sorunu teşkil etmiştir. Türkiye de bu gelen grupların gelmelerine ve gelenlerin de Bulgaristan'a geri dönmesi için 8 Kasım 1951 günü sınırı kapattığını duyurmuştur (782.00/11-1451, 1951: 3; Monitor, 1952: 6; Ayın Tarihi, 1951: 6). Türk-Bulgar sınırının 8 Kasım'dan itibaren kapatılması üzerine 1500 kadar göçmenin Sivilingrat'ta kaldıkları haberi gelir gelmez Türkiye göçmenleri kötü durumdan kurtarmak için sınırı açabileceğini Bulgar yetkililere bildirmiştir. Ancak Bulgar yetkilileri bu teklifi reddetmiştir. Bulgar Hükümeti iki ajanını göçmenlerin yanına yollayarak “*Bakın Türkler sizi istemiyorlar, geri yerlerinize dönünüz*” gibi söylemlerle komünist propagandası yaptırmıştır. Fakat ajanlar sözlerinin kimse tarafından dinlenmediğinin görülmesi üzerine göçmenleri açlıktan ve soğuktan ölecekleri tehdidi ile korkutmuştur. Ancak göçmenlerin ısrarla Türkiye'ye gitmek istediklerini belirtmeleri üzerine son çare olarak göçmenlerin pasaportları ellerinden alınmış, dipçik ve süngülerle zorla vagonlara bindirilip yaşadıkları yerlere geri gönderilmiştir (Bozkurt, 3 Ocak 1952: 1).

Bu olayların yaşandığı günlerde Bulgaristan Dışişleri Bakanlığı Türkiye'nin Sofya Elçiliğine 14 Kasım 1951 tarihli ve 317912/36/V sayılı notayı vermiştir. Notada; 7 Kasım tarihinde, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Hükümeti'nin bilmediği sebeplerle ve herhangi bir sebep olmadan Türk makamlarının, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti ve Türkiye arasındaki demiryolu naklini durdurduğu iddiasında bulunmuştur. Aynı zamanda, geçerli göç pasaportu ve Bulgar makamlarınca verilen çıkış vizesiyle, Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'ndeki Türk Konsoloslukları tarafından verilen Türk giriş vizesine de sahip bulunan Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nde kalan Türklerin göçünün de durdurulduğunu açıklamıştır. Herhangi bir tahrik gerçekleşmeksizin alınan bu keyfi kararın sonucu olarak Türk makamları Orient Express'in gidiş-gelişi, yolcu ve mal transitini ve Sivilingrat'ta istasyonuna giden yaklaşık 1500 Türk'ün göçünü durdurduğunu belirtmiştir. Türk resmi makamlarının, Bulgaristan ve Türkiye arasındaki ikamet sözleşmesi şartlarına uymadıklarını ve bu sözleşmenin uygulanmasını baltalama gayretlerini bir defa daha ispat eden bu keyfi hareketini Bulgaristan Halk Cumhuriyeti, Türk Hükümeti nezdinde şiddetle protesto ettiğini açık bir şekilde belirtmiştir.

Bulgaristan'ın bu notasına Türkiye Cumhuriyeti 17 Kasım 1951 tarihinde cevap vermiştir. Notada; 1950 yılı süresince akın mahiyetini alan ve iki Hükümet arasında nota teatisine konu olan Bulgaristan Türklerinin göçü, o zamandan beri, karşılıklı muvafakat suretiyle tespit edilen bir ayarlamaya göre gerçekleşmekte ve Türkiye'ye gelen göçmenlerin burada iyi bir şekilde karşılandığını ve Türkiye'nin çeşitli yerlerine



yerleştirildiğinin üzerinde durulmuştur. Fakat Bulgar makamlarının, 1925 İkamet sözleşmesinin şartlarına aykırı olarak, göçmenler arasında Türk aslından bulunmayan ve bu sebeple adı geçen sözleşmenin tanıdığı haktan istifade edemeyecek olan kimseleri de ithal etmeye çalıştıklarının sık sık görüldüğü dile getirilmiştir. Bu gibi gerçekleşen olaylar çerçevesinde, Türk makamlarının Türkiye ile Bulgaristan arasındaki demiryolu nakliyatını “*Halk Cumhuriyetinin meçhulü bulunan sebeplerle*” ve “*herhangi bir ihbar yapılmaksızın*” kestiği yolunda Bakanlığın 14 Kasım 1951 tarihli notasında ileri sürülen iddiaların kabul edilemeyeceği net bir şekilde belirtmiştir. Sonuç olarak Türk-Bulgar sınırının, ancak Bulgaristan Hükümetinin sahte vize ile Türkiye’ye gelmiş olan şahısları geri almayı kabul etmesi ve bu gibi hadiselerin tekrarını önlemek için gereken bütün tedbirlerin alınması ve kanunlara aykırı olarak Türkiye’ye geleceklerin de geri alınmasına dair olan taahhüdünü yerine getirdiği takdirde açılacağını net bir şekilde ifade etmiştir (Ayın Tarihi, 1951: 53-57).

İki ülke arasındaki nota teatilerinin yanı sıra birbirlerini suçlayıcı tebliğler de yayınlanmıştır. Bulgaristan’ın yayınladığı tebliğde; Türk Hükümetinin yalanlarıyla göçün durmasına sebep olduğu, Bulgaristan’da yaşayan Türk azınlığının Türkiye’ye göçünü teşvik etmek ve Türk azınlığı arasında Bulgaristan karşıtlığı yaratmaya çalıştığı iddiaları yer almıştır. Türkiye bu iddialara cevaben; göçmenlerin anavatana kabul edildiklerini ancak, Çingeneler ile Türk olmayan kişilerin sahte vizelerle Türkiye’ye girme çabaları, sürgün edilen geniş kitlelerin Türkiye’nin ekonomik durumuna zarar vereceği ve bu göçmenleri yerleştirmenin zor olduğu gerekçesiyle 1950 Ekiminde ve Kasımında Türk-Bulgar sınırını kapattığını açıklamıştır (782.00/12-651, 1951: 3-4).

Yapılan görüşmelerden sonra sınırın tekrar açılmasına karar verilmiştir. Sınırın açılmasından sonra Bulgar Hükümeti, Türk göçlerini yavaşlatmaya yönelik politika takip etmeye başlamıştır. Bulgarların göçü yavaşlatma sebepleri arasında;

- a) Türklerin yoğun olarak yaşadığı Plovdiv, Sivilingrad, Haskova, Peshtere ve Aytoş’ta tütün dikim alanlarında iş gücü eksikliği (882.1869/12-751, 1951: 1) ve sonucunda Bulgar Hükümetinin temel gelir kaynaklarından biri olan tütün üretiminin çarpıcı şekilde azalması,
- b) Bulgaristan’da yaşayan Türklerin Komünist cennet de yaşamaktansa İslamcı Türkiye’de yaşamayı tercih etmesi (882.1869/5-1352, 1952: 2),
- c) Türkiye’yi üretici bir unsurdan mahrum bırakmaya çalışmak,
- d) Türklere baskı ve zulüm yaparak komünizm tuzağının içine atmak,
- e) Bulgarların Türklerin ellerinden zorla pasaportlarını alması (Fenik, 1951: 200),
- f) Bulgar Hükümetini Türk kadınların saçlarını uzatmaya veya karşılığı olan 2000 levayı ödemeye mecbur etmesi,
- g) Stalin heykeli için bağışta bulunma zorunluluğu ve komünistlere yardım için Kore vergisi istemesi gösterilebilir (Cumhuriyet, 17 Mart 1951: 3).

Bulgaristan’dan Türk azınlığın göçünün durması ile birlikte, Bulgaristan Hükümet yetkilileri geride kalan Türklere Komünist ideolojiyi aşılama için geniş bir program hazırlamıştır. Bu program doğrultusunda ihtiyaç duyulan uzman işçi için çoğu genç Türk, komünizm üzerine çeşitli kurslara katılması ve fabrikalarda çalışması için SSCB’ye gönderilerek eğitime tabi tutulmuştur. Bu yapılanların dışında komünist propaganda amacıyla gazete ve dergiler de kullanılmıştır. Bunlardan en önemlileri Yeni Işık, Halk



Gençliği ve Eylülcü Çocuk adındaki Türk gazeteleridir. Bu gazetelerden Yeni Işık Sofya’da Tuğrul Deliorman, İsmail Muharrem ve Hüseyin Chesmedji tarafından haftalık olarak çıkarılmıştır. Halk Gençliği gazetesi, Bulgar kökenli Kemal Pınardıoğlu ve Mehmet Djuralı tarafından 2 haftada 1 kez yayınlanmıştır. Eylülcü Çocuk gazetesi ise Astsnassov ve İbrahim Tatri tarafından 2 haftada 1 çıkarılan çocuk gazetesidir (882.1869/5-1352, 1952: 2-3).

Bulgaristan’ın Türk azınlığına uyguladığı politika karşısında göç meselesini çözüme kavuşturmak amacıyla Türkiye, yurt dışında özellikle Birleşmiş Milletler nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Türkiye’yi Birleşmiş Milletler toplantısında temsil eden Muharrem Nuri, Bulgaristan, Romanya ve Macaristan’ın insan haklarını ihlal ettiğini ve Bulgar Hükümeti’nin 350 bin Türk’ü keyfi bir kararla tehcire tabi tuttuğunu belirterek konuyu Avrupa gündemine taşımıştır (Milliyet, 5 Kasım 1950: 5). Avrupa Meclisinin daimi komitesinde yapılan toplantı neticesinde Bulgar Hükümeti’nin Türk asıllı vatandaşlarına yaptığı hareketlerin bir facia olarak nitelendirildiği ve bu durumdan dolayı Bulgaristan’ın kınanmasına gerektiğine karar verilmiştir (Milliyet, 19 Kasım 1950: 5).

Türkiye haklılığını tüm dünya kamuoyuna göstermek amacıyla bir yandan Birleşmiş Milletler diğer yandan Milletlerarası Göçmen Teşkilatı nezdinde girişimlerde bulunmuştur. Türkiye’nin daveti üzerine Milletlerarası göçmen işleri müdürü Mr. Cohen Mayer, yardımcısı Mr. Robertson General M. S. Lush ve R. L. Coigny ile Türkiye’ye gelmiştir. Mayer yaptığı açıklamada; Göçmen meselesini her yönüyle inceleyeceklerini ve sonunda bu durumu bir rapor halinde Türk Hükümetine sunacaklarını açıklamıştır (Milliyet, 5 Ocak 1951: 1-7). Cohen Mayer Ankara’da çeşitli devlet kurumlarıyla görüştüğünü, hükümetin göçmen davasında aldığı ilk kararları yerinde bulduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte Edirne, Tekirdağ, İzmir’e giderek incelemelerine devam edeceğini dile getirmiştir (Milliyet, 11 Ocak 1951: 2). Edirne’de bir göçmen evini ziyaret etmiş ve göçmen evinin iyi bir şekilde teşkilatlandırılmış olduğunu gördüğü için bu durumdan duyduğu memnuniyeti yetkililere iletmiştir (Milliyet, 12 Ocak 1951: 1). Bu incelemeler sonucunda hazırladığı raporun bir nüshasını Devlet Bakanlığına vermiş, bir nüshasını da Mülteciler Teşkilatı Genel Müdürü Mr. J. Denal Kingsley’e vermiştir (Milliyet, 25 Ocak 1951: 3).

Türkiye Avrupa temaslarına devam etmiş ve Parlamentolar Birliği toplantısında Türk delegasyonundan Zeyad Ebuzziya söz alarak göçmenlerin durumunu hakkında bilgi vererek konuyu gündemde tutmaya özen göstermiştir (Milliyet, 5 Eylül 1951: 1). Aynı şekilde Orhan Eralp, Birleşmiş Milletler Mültecilere Yardım Teşkilatı İstişare Komisyonunda söz olarak göçmenlerin durumu ve yapılanlar hakkında konuşma yapmıştır (Milliyet, 6 Aralık 1951: 7; Cumhuriyet, 8 Aralık 1951: 3). Türkiye, göçmenlerin devletlerarası kurallara aykırı olarak zorluklarla karşılaşması üzerine Birleşmiş Milletlere başvurarak bu durumunun bir heyet tarafından incelenmesini istemiştir (Cumhuriyet, 13 Aralık 1951: 1). Birleşmiş Milletler “Mülteciler Teşkilatı” yüksek komiserinin 15 devletin üyelerinden oluşan istişare komitesi toplantısına Türkiye’yi temsilen Necmeddin Tuncel katılmıştır. Burada göçmenlerin durumunu anlatarak ekonomik olarak yardım yapılmasını istemiş, fakat öneri teşkilat tarafından reddedilmiştir. Olumlu olarak söylenebilecek tek karar Türkiye’nin yaptıklarından dolayı teşkilat tarafından “yakınlık ve hayranlık” uyandıran bir takrir ile takdir edilmesi olmuştur (Cumhuriyet, 18 Eylül 1952: 3). Bu



gelişmelere rağmen Türkiye konuyu Avrupa'nın gündeminde tutmaya özen göstermiştir. Bu amaçla Strazburg'da 1-3 Ekim 1953 tarihleri arasında gerçekleştirilecek Avrupa göçmen ve mülteci meselelerini inceleme birliği kongresine Türkiye'yi temsilen Prof. Dr. Kerim Gökay, Süreyya Ağaoğlu, Hilmi Ziya Ülken, Prof. Dr. Orhan Tuna ve Cevat Eren'in katılmasına karar verilmiştir (Milliyet, 17 Eylül 1953: 2). Kongrede Türkiye'nin göçmenleri yerleştirme ve sağlıkları ile ilgili tedbirler almasından dolayı yaptığı uygulamalar takdirle karşılanmış ve sadece göçmen konusunu bütün yönleri inceleyen raporlar hazırlanarak sunulması kararı alınmıştır (Milliyet, 5 Ekim 1953: 1-7; Cumhuriyet, 5 Ekim 1953: 2). Türkiye göçmen meselesini Avrupa'ya taşıyarak haklılığını ortaya koymuş, yaptıkları ile Avrupa devletlerinin takdirini kazanmıştır. Ancak tüm yapılan girişimlere rağmen göçmenler adına maddi yardım temin edilememiştir.

Göç ve göçmen sorununu anlatmanın bir yolu da sinema olmuştur. Bu anlamda Amerikalı sinemacılar Türkiye'ye gelerek incelemelerde bulunmuş ve bu durumu anlatan bir film çekmiştir. Filmde göçmenlerin Edirne'ye gelmesi, sevk ve iskân edilmeleri anlatılmıştır. Film 1 saat 10 dakika sürmüştür (Cumhuriyet, 10 Temmuz 1951: 5).

2. Göçmenlerin Miktar ve Statüleri

Bulgaristan'da yaşayan Türkler özellikle Şumnu, Rusçuk, Varna sancakları ile Kırcaali, Paşmaklı, Devlen taraflarında kalabalık bir halde yaşamlarını sürdürmüştür. Genellikle küçük esnaf veya işçi sınıfına mensup olup sayıları 800.000 civarında idi (BCA, 30.10.00, 243.646.19). Bu nüfus Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu zamanlarda barış ve huzur içinde yaşamış, ancak devletin gücünü kaybetmeye başladığı 18.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Balkan Türkleri üzerindeki baskı ve yıldırma politikalarının artmasından dolayı göçler yaşanmıştır. İlk olarak Kırım Savaşı sonrası başlayan göçler Cumhuriyet döneminde de mübadele antlaşmaları gereği devam etmiştir. Türkiye'ye gelen Türkler serbest göçmen ve iskânlı göçmen statüsü ile gelmiştir. Balkanlardan bu çerçevede 1923-37 yılları arasında 196.266 haneden 771.266 nüfus Türkiye'ye gelmiş ve devlet bütçesinden göçmenlerin yerleştirilmesi, bakımlarının sağlanması adına 30.191.851 Türk Lirası harcama yapılmıştır. Bulgaristan'dan ise 1934-37 yılları arasında 18.046 haneden 64.795 nüfus gelmiş ve göçmenler Trakya, Güney ve Orta Anadolu, Ege sahilleri ile Doğu illerinde sevk ve iskân edilmiştir (BCA, 490.1.0.0, 1466.9.2: Ek.181). Belirli aralıklarla devam eden göç hareketleri Türk-Bulgar ilişkilerine bağlı olarak 1950 ile 1951 yılları arasında yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda 1950 yılında 45.346, 1951 yılında 101.719 nüfus olmak üzere toplam 147.065 göçmen gelmiştir. 1949-1950 ve 1951 yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye yapılan göç istatistikleri tablo 1'de gösterilmektedir:



Tablo 1: 1949-1950 Yıllarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç Edenlerin Aylara Göre Sayısı.

Ocak	21.374
Şubat	20.237
Mart	8.801
Nisan	16.250
Mayıs	8.101
Haziran	8.620
Temmuz	5.246
Ağustos	5.489
Eylül	2.861
Ekim	3.627
Kasım	1.113
Aralık	-----
Toplam	101.719
1949	1.500
1950	45.346
Genel Toplam	148.565 (8882.1869/1-2552, 1952: 1).

1951 yılında ise, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçler, Mart-Temmuz aylarında olmuştur. Göç edenlerin sayısı ise, 12.133 pasaportlu, 47,018'i pasaportsuz olmak üzere 59.151 kişidir (882.1869/8-1451, 1951: 195). Bunların dağılımı tablo 2'de gösterildiği gibidir.

Tablo 2: Mart, Nisan, Mayıs, Haziran, Temmuz Aylarının Pasaport ve Vize Dağılımı

Aylar	Gelen Kişi		Toplam
	Pasaportlu	Pasaportsuz	
Mart	2197	8801	10998
Nisan	3786	16250	20036
Mayıs	2025	8101	10126
Haziran	2904	8620	10524
Temmuz	1221	5246	6467
Genel Toplam	12133	47018	59151

Yukarıdaki tablo 2'de de görüldüğü üzere Bulgaristan'dan Türkiye'ye en fazla göç, Nisan 1951'de 20036 kişiyle olmuştur. Yine Mart-Nisan-Mayıs-Haziran-Temmuz 1951 yılının aylarında içerisinde en az göç, 20126 kişiyle Mayıs ayında olmuştur. 1951 yılı Mayıs-Haziran-Temmuz aylarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç edenlerin sayısı tablo 3'te ayrıntılı biçimde gösterilmiştir:



Tablo 3: Mayıs-Haziran-Temmuz Aylarında Günlük Pasaport ve Kişi Dağılımı

MAYIS 1951			HAZİRAN 1951			TEMMUZ 1951		
Tarih	Pasaport	Kişi	Tarih	Pasaport	Kişi	Tarih	Pasaport	Kişi
1 Mayıs 1951	26	112	1 Haziran 1951	23	88	1 Temmuz 1951	30	129
2 Mayıs 1951	142	643	2 Haziran 1951	51	192	2 Temmuz 1951	57	260
3 Mayıs 1951	93	339	3 Haziran 1951	47	171	3 Temmuz 1951	23	124
4 Mayıs 1951	48	216	4 Haziran 1951	55	264	4 Temmuz 1951	113	478
5 Mayıs 1951	59	166	5 Haziran 1951	9	36	5 Temmuz 1951	109	505
6 Mayıs 1951	77	242	6 Haziran 1951	81	419	6 Temmuz 1951	149	604
7 Mayıs 1951	32	138	7 Haziran 1951	25	92	7 Temmuz 1951	73	287
8 Mayıs 1951	15	52	8 Haziran 1951	24	89	8 Temmuz 1951	53	216
9 Mayıs 1951	133	432	9 Haziran 1951	64	362	9 Temmuz 1951	30	146
10 Mayıs 1951	44	169	10 Haziran 1951	73	329	10 Temmuz 1951	15	64
11 Mayıs 1951	72	252	11 Haziran 1951	63	229	11 Temmuz 1951	21	75
12 Mayıs 1951	99	466	12 Haziran 1951	54	208	12 Temmuz 1951	30	125
13 Mayıs 1951	76	334	13 Haziran 1951	136	569	13 Temmuz 1951	24	138
14 Mayıs 1951	55	191	14 Haziran 1951	81	307	14 Temmuz 1951	14	71
15 Mayıs 1951	80	320	15 Haziran 1951	123	466	15 Temmuz 1951	17	85
16 Mayıs 1951	55	198	16 Haziran 1951	73	283	16 Temmuz 1951	10	38
17 Mayıs 1951	106	408	17 Haziran 1951	39	154	17 Temmuz 1951	34	133
18 Mayıs 1951	29	128	18 Haziran 1951	62	223	18 Temmuz 1951	46	196
19 Mayıs 1951	127	451	19 Haziran 1951	40	141	19 Temmuz 1951	43	159
20 Mayıs 1951	47	152	20 Haziran 1951	71	278	20 Temmuz 1951	127	549
21 Mayıs 1951	21	90	21 Haziran 1951	131	518	21 Temmuz 1951	3	18
22 Mayıs 1951	21	90	22 Haziran 1951	67	318	22 Temmuz 1951	26	102
23 Mayıs 1951	90	357	23 Haziran 1951	24	79	23 Temmuz 1951	18	71
24 Mayıs 1951	81	346	24 Haziran 1951	26	93	24 Temmuz 1951	11	44
25 Mayıs 1951	46	180	25 Haziran 1951	127	463	25 Temmuz 1951	1	4
26 Mayıs 1951	60	245	26 Haziran 1951	66	292	26 Temmuz 1951	25	107
27 Mayıs 1951	34	121	27 Haziran 1951	114	451	27 Temmuz 1951	3	10
28 Mayıs 1951	76	287	28 Haziran 1951	144	710	28 Temmuz 1951	33	187
29 Mayıs 1951	28	323	29 Haziran 1951	129	513	29 Temmuz 1951	28	113
30 Mayıs 1951	70	283	30 Haziran 1951	68	313	30 Temmuz 1951	42	171
31 Mayıs 1951	22	111	-----	-----	-----	31 Temmuz 1951	8	39
Toplam	2.025	8.101	Toplam	2.094	8.620	Toplam	1.221	5.246¹

¹ (From: İstanbul, To: The Department Of State Washington, 12 Jun 1951, 10 July 1951, 14 August 1951, 882.1869/6-1251, 882.186971051, 882.1869/8-1451).



Tablo 3 incelendiğinde pasaportlu ve pasaportsuz kişi sayısı arasında büyük fark olduğu görülmektedir. Buradaki fark Türk soyundan olup vizesiz gelen göçmenlerden kaynaklanmaktadır.² Bakanlar Kurulu da bu durumu göz önüne alarak serbest göçmen vizesi ile gelenler hakkında 16/4/1951 tarihli toplantısında karar almıştır. Buna göre; serbest göçmen vizesi ile gelen ve gelmekte olan göçmenlerin göçmen olarak kabul edilmeleri ve serbest göçmen vizesi yerine göçmen vizesi verilmesi kararı alınmıştır (BCA, 30.18.1.2, 125.32.2). Bu karar alınıncaya kadar geçen zaman içinde Türkiye'ye gelen göçmenler belli bir süre sonra ülkelerine dönmek zorunda kalırken artık istedikleri sürece Türkiye'de kalabilecek hakka sahip olmuşlardır.

Bulgaristan'dan 1 Ocak 1950'den 17 Nisan 1951 tarihine kadar 113.361 göçmen gelmiştir. Gelenlerin yaş ve cinsiyet miktarları şu şekildedir; 0-15 yaş arasında 52.462, 16-45 yaş arasında 34.860, 45 yaşından büyük 26.039 kişinin olduğu tespit edilmiştir. Bu bilgilere göre, Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin % 46.3'ünü 0-15 yaş arası, % 30.8'ini 16-45 yaş arası, % 22.9'unu 45 yaşından büyük olanlar oluşturmuştur. Gelen göçmenlerin % 46'sı kadın ve % 53.4'ü ise erkektir (Ayn Tarihi, 1951: 78; 882.1869/5-1851, 1951: 1).

1950-51 yıllarında Bulgaristan'dan gelen göçmen sayısı, 154 bine ulaşmıştır. Bu göçmenler arasında bir anket yapılmıştır. Ankete Bulgaristan'ın çeşitli bölgelerinden 9446 aile reisi katılarak belirlenen sorulara cevap vermiştir. Buna göre; göçmenlerin % 1'i kendi isteğiyle, % 85.3'ü Bulgaristan'da yaşamının imkansız olduğu gerekçesiyle, % 3 ise zorla göç ettirildiklerini ifade etmiştir. İstatistikî bilgilerden de anlaşıldığı üzere Türk asıllı vatandaşların Bulgar Hükümeti'nin uyguladığı sert politikadan dolayı yurtlarını terk etmek zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Aile reislerinden % 24.4'ü Bulgarlardan şahsen kötü muamele gördüğünü, % 8'i Bulgarlardan dayak yediğini, % 4.3'ü Bulgar makamları tarafından hapse atıldığını ve sürgüne gönderildiğini, % 62'si ise çeşitli kanunsuz ve haksız tutumlarla karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Aile reislerine sorulan diğer bir soru da Bulgaristan'daki mallarının satılmasıyla ilgilidir. Tablo 4'te görüldüğü üzere, cevapları oldukça ilginç ve çarpıcı bilgiler içermektedir.

Tablo 4: Göç Edenlere Yönelik Yapılan Anket ve Sonuçları

Beyanlar	Beyanda Bulunanlar	Oranı
Mallarını değerinde satanlar	215	2.6
Değerinden çok aşağı fiyata satanlar	5988	63.4
Hiç satmayanlar	2578	27.3
Bilinmeyen	635	6.7

Görülmektedir ki, % 63.4 gibi büyük bir oranda göçmenler kendilerine yapılan baskılardan dolayı evlerinin değerinin altında satmak zorunda kalmış ve yurtlarını bırakıp Türkiye'ye göç etmiştir (Şimşir, 2009: 248-249).

² Edirne İskân Fevkalade Komisyonu'nun vizesiz gelen göçmenler hakkında aldığı karara göre; Türkiye'de hısım akrabaları bulunduğu ve bunlar tarafından kabul edileceğini bildiren ve bu durumun valiliğin yaptığı araştırma sonucunda doğruluğu tespit edilenlerin normal göçmen muamelesine tabi tutulmuştur (Cumhuriyet, 20 Ekim 1950: 3).



Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Bulgaristan Türklerini yurt içinde illerin belirledikleri kontenjana ve mesleki durumlarına göre yerleştirmiştir. Bu illerden biri olan Manisa'ya 1950 Ağustos'undan 27 Kasım 1951 tarihine kadar 291 göçmen ailesi, 1329 nüfus gelmiştir. Bunlardan 401 nüfuslu 92 aile kontenjanlı, 466 nüfuslu 102 aile serbest, 466 nüfuslu 97 aile de ilçe dışından gelmiştir. Gelen göçmenlerin hepsi de merkeze ve köylere yerleştirilmiştir (Ayın Tarihi, 1951: 26-27). Manisa'ya 1952 Mart ayına kadar 976 çiftçi ve 149 sanatkar olmak üzere 1125 hanede 4944 nüfus göçmen gelmiştir. Bunlardan 553 hanesi il merkezi ile köylere yerleştirilmiş, 440 hanesi Akhisar merkez köylere, 120 hanesi Salihli'ye, 115 hanesi Alaşehir'e, 61 hanesi Turgutlu'ya ve geriye kalan az bir kısım göçmenler de diğer ilçelere gönderilmiştir (Milliyet, 2 Mart 1952: 7). Kocaeli'ye Ocak 1952'ye kadar kendi kontenjanları olan 352 hane göçmen yerleşmiştir. Ancak bununla yetinmeyen il yönetimi, 100 hane göçmen daha isteyerek kontenjan miktarını 452 haneye yükseltmiştir. Serbest ve iskânlı göçmen olmak üzere sayı 1878'e ulaşmış ve nüfus sayısı 9741'i bulmuştur (Milliyet, 4 Ocak 1952: 7). Aynı şekilde Zonguldak'a da 1951-52 yılları arasında tamamı iskânlı olarak toplam 108 Bulgaristan göçmeni gelmiştir. Bu göçmenlerin tamamı Türkiye'ye Edirne üzerinden giriş yapmıştır. Gelen göçmenler Zonguldak; Rüzgârlı Meşe, Devrek Merkez ve Bartın Merkeze yerleştirilmiştir (İskân ve Muhacirin Defteri, 1-16; Bkz; Ek.1).

3. Sevk ve İskân Meselesi

Osmanlı Devleti'nin göç ve göçmen meseleleri ile yakından ilgilenmesi 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'ndan sonra milyonlarca Türkün anavatana göç etmesi ile başlamıştır. Bu süreçte başkent İstanbul ile vilayet ve kazalarda oluşturulan iskân muhacirin komisyonları teşkil edilerek sevk ve iskân yürütülmüştür. Meşrutiyetin ilanından sonra ise sevk ve iskan meselesi nizamname ve talimatnameler vasıtasıyla yapılmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte 1923 yılında Mübadele, İmar ve İskân Bakanlığı kurularak o zamana kadar genel müdürlük tarafından idare edilen iskân işleri bu bakanlık tarafından idare edilmiştir. Bir sene kadar Bakanlık düzeyinde yürütülen göç ve iskân işleri daha sonra İçişleri Bakanlığına bağlı bir genel müdürlük tarafından yönetilmiştir. 1935 yılında kabul edilen kanunla Sağlık ve Yardım Bakanlığına bağlanan iskân işleri bu bakanlığa bağlı bir müdürlük teşkilatıyla idare edilmeye başlanmıştır (BCA, 490.1.0.0, 1466.9.2, Ek.176-179). 30 Mayıs 1950 tarihinde ise İskân Müdürlüğü, 5613 sayılı kanunla Toprak ve İskân Genel Müdürlüğü adı altında Tarım Bakanlığı'na devredilmiştir (BCA, 490.1.0.0, 1466.9.2, Ek.176-179; TBMM Z.C., C.1, B.14, 28.6.1950: 282)³.

Sevk ve iskân işlerinin belli bir düzene oturmasını sağlayan kanun ise 1934 Haziran'ında kabul edilen 2510 sayılı İskân Kanunu'dur. Bu kanunda Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, casuslar, göçebe Çingeneler, memleket dışına çıkarılmış olanların Türkiye'ye muhacir olarak alınmayacağı açık bir şekilde belirtilmiştir. Göçmenler sınırdan girdikleri veya nakil bölgelerinden çıktıkları yerin en büyük mülkiye memuruna kendilerini ve

³ Yoğun bir göç hareketinin başladığı günlerde sevk ve iskân meselesinin bir bakanlık ile yürütülmesi gerektiği Cumhurbaşkanı ve Başbakan'a iletilmiştir. Yeni kurulacak İskân Bakanlığına, Tarım Bakanlığına bağlı bulunan Toprak, İskân İşleri Genel Müdürlüğü ile İçişleri ve Sağlık Bakanlıklarından birer genel müdürlüğün bağlanması öngörülmüştür. Bu fikir daha sonraki süreçte benimsenerek Toprak ve İskân Bakanlığı kurulmuştur bkz. (Cumhuriyet, 3 Mart 1951: 1-3).



aile fertlerini yazdırıp bir muhacir kâğıdı almış ve bir vatandaşlığa girme beyannamesi imzalamıştır. Muhacir kâğıdı geçici nüfus cüzdanı yerine geçmiş ve 1 (bir) yıl saklı tutulmuştur. Bakanlar Kurulu kararıyla göçmenler Türk vatandaşlığına geçirilmiş ve ellerindeki muhacir kâğıdı alınarak nüfus cüzdanı verilmiştir. Türkiye'ye geldikleri tarihten itibaren 2 (iki) yıl içinde iskân istemeyen muhacir ve mültecilere iskân yardımının yapılmayacağı belirtilmiştir. Göçmenler iskân edilecekleri yerlere taşınırken taşıma ücretinin alınmayacağı ancak taşıma işini yapan şirketlerin asgari tarife uygulamak zorunda olduğu ifade edilmiştir. Göçmenlerin gittikleri yerde en az 10 (on) yıl oturacağı ve başka yerlere izinsiz gidip yerleşenlerin, yerleştikleri yere geri döndürüleceği açıkça vurgulanmıştır. Göçmenlerin iskân edilmesinden, hak ettiklerinin zamanında verilmesinden ve üretici duruma getirilmelerinden vali ve kaymakamların sorumlu olduğu açık bir şekilde ifade edilmiştir. Ayrıca görevini yapmayan ve yapamayan, dikkatsizlik ve gevşeklik gösteren idarecilerin görevlerinden uzaklaştırılacağına dikkat çekilmiştir (Resmi Gazete, 21 Haziran 1934: 4003-4008).

Göçmenler hakkında neler yapılması gerektiği kanunda açık bir şekilde yazıldığı halde yine de bazı ek tedbirler alınarak sevk ve iskân işlerinin sorunsuz bir şekilde yapılması yoluna gidilmiştir. Bu doğrultuda gelecek göçmenlerin durumları ve barındırılması konusu Bakanlar Kurulunun 8/11/1950 tarihli toplantısında görüşülüp aşağıdaki kararlar alınmıştır (BCA, 30.18.1.2, 124.83.7; Milliyet, 18 Kasım 1950: 1-3, Ayın Tarihi, 1950: 17).

- 1) Göçmenlerin sanat, meslek ve ziraatte uğraştıkları kısımlar ve yaşadıkları iklim şartlarına göre her ilin barındırabileceği miktarda olmak üzere illere taksim edilerek yerleştirilmeleri,
- 2) Valilerin, acele olarak bildirecekleri miktarlarda olarak göçmenlerin illere sevkleri hiçbir izdihama sebebiyet vermeyecek şekilde plana bağlanmış olarak yapılmakla beraber valilerin dâhilinde gereken bütün tedbirleri gecikmeden almaları,
- 3) Hükümetçe alınacak tedbirlerin dışında olarak gereken bütün mahalli imkânlarla başvurularak göçmenlerin bakımları, barındırılmaları ve en kısa zamanda kendi kendilerini güçlendirir duruma girmelerinin sağlanması amacı ile merkezlerinde birer göçmen komisyonu ilçe, bucak ve hatta köylerde birer yardım komitesinin kurulması ve il merkezindeki komisyon ve komiteye bizzat valilerin başkanlık etmesi

kararları alınarak yürürlüğe konulmuştur.

Bakanlar Kurulunun bu kararı üzerine 25 il göçmenlerin kabulü için hazırlıklarını tamamladıklarını ve 50.000 göçmeni kabul edebileceklerini bildirmiştir. Hükümet bir yandan Van, Bitlis, Urfa, Tunceli ve Muş illerinde arazi verilerek göçmenlere köy kurulması için çalışma başlatmıştır. Diğer yandan Tarım Bakanlığı bu illerde devlete ait 8.000.000 dönümlük arazinin uzun vade ve borçlandırma şekli ile göçmenlere verilmesi kararını almıştır (Cumhuriyet, 25 Kasım 1950: 1-3).

Türk-Bulgar ilişkilerine bağlı olarak sınırın Kasım ayında kapatılmasından sonra da hazırlıklar devam etmiştir. Bu kapsamda Türkiye'ye gelmeye başlayacak olan göçmenlerin nakil ve iskân işleri hakkında Bakanlık illere bir genelge göndermiştir. Buna göre;

- a) Gelecek göçmenler için Tekirdağ ve İstanbul'da 3'er kişiden oluşan komisyonlar kurulması,



b) Göçmenlerin çalışma ve diğer vasıflarına göre ayrılarak belirlenen illere gönderilmesi,

c) Gelenlerin sağlık muayenelerinin Edirne’de yapılması, ancak çok fazla sayıda göçmen geldiği takdirde % 60’ının Edirne’de ve % 20’sinin de İstanbul’da yapılması,

d)14 numaralı toprak komisyonunun geçici olarak İskân Genel Müdürlüğü’nün emrinde çalıştırılmasına ve gerekli görüldüğü takdirde bir kısım devlet memurlarının da bu işle görevlendirilmesi (Milliyet, 24 Kasım 1950: 2) kararı alınmıştır.

Aynı şekilde Tarım Bakanlığı’na bağlı olarak göçmenler komisyonu da harekete geçerek, gelen göçmenlerin yurt içinde nasıl dağıtılacaklarını bir raporla tespit etmeye çalışmıştır. Bu konuda da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Ali Tevfik Tanoğlu’ndan göçmenlerin dağıtımı ve iskân durumu hakkında hükümete bir rapor sunması istenmiştir (Cumhuriyet, 2 Şubat 1951: 2). Başbakan Adnan Menderes de devlet teşkilatına “Bulgaristan göçmenlerinin ne şartlar altında memleketimize gelmekte oldukları malumdur. Bunların bir an önce mesken sahibi edilmeleri ve kendi kendilerini geçindirir bir duruma getirilmeleri bugün için önemli memleket işlerinden birini teşkil etmektedir. Bu itibarla göçmenleri iskansız bir şekilde tahakkukunu temin için bütün devlet teşkilatına kendi davalarına taalluk eden hususlarda azami müzaheretle bulunmaları ve Valilerimizin bu işle yakından alakadar olarak kati iskan neticesinin en kısa zamanda gerçekleştirilmesini bizzat takip etmeleri lazımdır. Bu hususta hiçbir gayret ve feragati esirgemeyerek gereğinin yapılmasını” (Milliyet, 1 Ekim 1951: 1-7) istediği bir genelge göndermiştir.

Genelge ve talimatnamelere bağlı olarak göçmenler vizeli-vizesiz ayırt edilmeden Türkiye’ye girdiği andan itibaren hepsine aynı muamele yapılmıştır (TBMM Z.C., C.4, B.31, 17 Ocak 1951: 234). Edirne misafirhanesinde sınırdan giren göçmenlerin, sağlık, emniyet, gümrük ve iskân işlemleri yapılmış ve göçmenler burada 4-6 gün arası kalmıştır. Edirne, İstanbul, Tekirdağ, İzmir’de bulunan iskân misafirhaneleri transit yerleri olarak kullanılmıştır. Edirne’den sonra göçmenler gidecekleri yerler itibarıyla İstanbul veya Tekirdağ’a gönderilmiştir. Göçmenler tren veya vapur temin edilinceye kadar geçici misafir yerlerine Devlet Demiryolları ve Denizyolları aracılığıyla ücretsiz olarak nakledilmiştir. İzmir misafirhanesi de İzmir’e vapurla gelen göçmenlerin çevredeki illere sevkinden önce bir transit merkezi olarak kullanılmıştır (Aydın Tarihi, 1951: 79). Edirne’deki sevk ve iskân işleri İskân İdaresinden ayrılan para ile yemek ihtiyaçları ise Türk Kızılayı tarafından açılan aş evleri vasıtasıyla sağlanmıştır (BCA, 30.1.0.0, 17.99.11). İstanbul’a gelecek göçmenler için Bakırköy, Zeytinburnu Yollama Hastanesi ve Demirkapı’daki misafirhanede iskân edilmek üzere 5.000 kişilik yer ayrılmıştır (Cumhuriyet, 10 Ekim 1950: 4). Ayrıca Denizyolları idaresi, kendi vapurları ile nakledilen göçmenlerin sıcak yemek ihtiyaçlarını temin etmek amacıyla karar alarak bunu uygulamaya koymuştur (Cumhuriyet, 14 Mart 1951: 5).

Hükümet yetkilileri de göçmenlerin durumlarını yerinde görmek için yurt gezilerine çıkarak buralarda incelemelerde bulunmuştur. Devlet Bakanı Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, beraberinde İskân İşleri Genel Müdürü ve Fen Heyeti Başkanı ile birlikte 3 Ekim 1951 günü Eskişehir’e gelmiştir. Burada Devlet Bakanının başkanlığında Toprak ve İskân İşleri Genel Müdürü Haşim İşcan, Eskişehir, Bilecik, Kütahya, Balıkesir, Kocaeli, Bursa, Bolu Valileri ile bu illerin Toprak ve İskân Müdürleri, Orman İşletmeleri Müdürlerinin katılımıyla toplantı yapılmıştır. Bu toplantıda göçmenlerin iskân işleri ile onları kısa zamanda üretici hale



getirebilmek için alınacak tedbirler gözden geçirilmiştir. Özellikle illere yerleştirilen göçmen ailelerinin en geç iki (2) ay içinde evlerini yapabilmek için gerekli ihtiyaçlar tespit edilmiştir. Karaosmanoğlu bu toplantıdan sonra basına yaptığı açıklamada; Eskişehir’den sonra Afyon’a gidileceği ve burada da Antalya, Isparta, Afyon, Burdur, Denizli, Muğla valileri ve beraberindeki mesai arkadaşları ile toplantı yapılacağını belirtmiştir (Ayın Tarihi, 1951: 5; Cumhuriyet, 4 Ekim 1951: 1).

Bu şekilde göçmenlere yakın ilgi gösterilerek onların kısa bir zaman içerisinde iskân edilmeleri için çalışmalara devam edilmiştir. Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelecek göçmenlere devlet ormanlarından parasız kerestelik, istedikleri takdirde mevcut istiflerden yalnız kesme, taşıma ve üretim masrafları karşılığında tomruk veya kereste verilmesi 20/9/1950 tarihinde Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilmiştir (BCA, 30.18.1.2, 123.16.12). Tarım Bakanlığı da 32.000 ailenin iskanın sağlanacağı bir proje hazırlamış ve bu proje Bakanlar Kurulunca 21/7/1951 tarihinde kabul edilmiştir (BCA, 30.18.1.2, 126.55.15). Bu kapsamda göçmenler için şehirlerde kasaba evleri ve köy evi olmak üzere 2 tip ev inşa edilmiştir. Bunlardan köy tipi ev 2 oda ve 1 ahırdan meydana gelmiştir. Bu evler inşa edilirken Türk halkının da taş, kum, kireç, kerpiç gibi yapı malzemesi desteğiyle köy tip evler için köylerde her ev için 1000 TL, kasaba ve şehirlerde 1500 TL harcanmıştır (782.00/10-1552, 1952: 7). Göçmenler için yapılacak ilk köyün inşa edilmesine Mersin’in Homurlu mevkiinde başlanmıştır. Her bir ev 30 metre kare üzerine kurulmuş ve ayrıca 500 metre kare de bahçe verilmiştir. Bu evlerin her biri 900 liraya mal olmuştur (Milliyet, 20 Ağustos 1951: 3; Cumhuriyet, 20 Ağustos 1951: 4). TBMM Başkanı Refik Koraltan 16 Kasım 1951 günü Mersin’de kurulan ilk göçmen köyü Homurlu’yu ziyaret ederek 50 göçmen ailesinin tapularını vermiştir (Ayın Tarihi, 1951: 17). Köylülerin sevinç içerisinde tapularını aldığı sırada köydeki takların birinin üzerinde “*Vefalı ellerini bize uzatan büyüklerimize ve büyük milletimize minnet borcumuzdur*” diye yazması oldukça dikkat çekmiştir (Ayın Tarihi, 1951: 18).

Bulgaristan’dan Türkiye’ye gelenlerin durumları titizlikle incelenmeye devam edilmiştir. Örneğin Bulgaristan’dan 1950 yılı başından sınırın kapandığı 8 Şubat 1951 tarihine kadar 37.351 aileden 154.393 nüfus gelmiştir. Gelenlerden 32.000’inin iskân edilmek üzere başvuru yaptığı veya iskân hakkına sahip olduğu tespit edilmiştir (TBMM Z.C., C.17, B.4, 14/11/1952: 137). Bu gelen göçmenlerin yerleştirilmesi için ev inşa edilen illerden biri olan Yozgat’ın Boğazlıyan ilçe merkezine ve köylerine 26 Kasım 1952 tarihine kadar 234 göçmen ailesi gelmiş ve tamamına ev yaptırılmıştır. Ayrıca 44 adet ilçe merkezine ve 190 adet köye de ev yaptırılmıştır. Evlerin inşasında kullanılmak üzere İskan Genel Müdürlüğü tarafından 785.538 metre mikap kereste verilmiş ve her ev için ortalama 3 metre mikap kereste kullanılmıştır (TBMM Z.C., C.9, B.29, 19/01/1953: 287). İstanbul’da da Rami ile Eyüp arasında 2000 ev inşa edilmesi çalışmaları başlamış (Milliyet, 7 Ekim 1951: 2) ve 2014 adet göçmen evi inşa edilmiştir (Milliyet, 24 Eylül 1952: 1). Ancak burada yapılan evlerde yapılan teknik inceleme sonucu kullanıma elverişsiz ve tehlike oluşturduğundan 22 binanın yıktırılmasına ve 16 binanın da tamir edilmesi kararı alınmıştır (Milliyet, 24 Ekim 1952: 7). Rami ile Eyüp arasında 1000 göçmen evi daha yaptırılması için ihale yapılarak her bir ev 1850 liraya mal olacak şekilde üç (3) ay içinde tamamlanması planlanmıştır. Yapılacak evler 2 oda, mutfak, banyo ve bir holden oluşmuştur (Milliyet, 19 Ekim 1951: 2). Afyon’da 150 göçmen evinin inşaatı tamamlanarak kullanıma hazır hale getirilmiştir (Milliyet, 16 Aralık 1951: 2). Manisa’da 659 köy tipi ve 231 şehir tipi olmak üzere toplam 890 göçmen evinin



inşaatına başlanmış ve Ocak 1952'ye kadar 520 köy tipi ve 145 şehir tipi ev tamamlanmıştır (Milliyet, 9 Ocak 1952: 2). Burdur'da sanatkâr göçmenler için Karamanlı Bucağında 5 göçmen evi daha yapılmış ve il dâhilindeki göçmen evi sayısı 82'yi bulmuştur (Milliyet, 2 Mart 1952: 7). Çanakkale ve Samsun illerinde de 16 göçmen köyü yapılmıştır (Milliyet, 18 Mart 1952: 7).

Türkiye genelinde 1953 yılına kadar hem devlet bütçesinden hem de Amerika'nın sağladığı Marshall yardımları sayesinde 29.095 evin inşa edilmesi için 35.510 Lira harcama yapılmış ve 14.453 evin inşaatı tamamlanmıştır. Geriye kalan 8199 evin inşaatı 1952 yılı sonuna ve 6443 evin de 1953 yılı sonuna yetiştirilmesine çalışılmıştır (782.00/10-1552, 1952: E.19-20; TBMM Z.C., C.17, 1.11.1952: 10). En fazla ev yapılan şehirler; Bursa 2671, İstanbul 2236, Balıkesir 1962, Seyhan (Adana) 1794, Manisa 1680, Konya 1394, Ankara 1382, Tekirdağ 1379, İzmir 1332, Aydın 1275, Eskişehir 1124, Yozgat 1016, Edirne 886'dır. Buna bağlı olarak ev inşası sırasında en fazla harcama yapılan iller; İstanbul 5.254.583, Bursa 2.379.500, Manisa 2.330.000, Seyhan (Adana) 2.230.000, Balıkesir 2.040.000, Aydın 1.883.000, Konya 1.650.000, İzmir 1.596.000, Eskişehir 1.579.032, Yozgat 1.520.300, Tekirdağ 1.370.685, Ankara 1.153.600 Türk Lirasıdır. En az ev yapılan şehirler; Urfa 1, Diyarbakır 23, Çankırı 48, Malatya 49, Hatay 65, Sinop 76, Erzincan 85, Elazığ 95, Isparta 122, Amasya 125, Zonguldak 132'dir. Buna bağlı olarak en az masraf yapılan şehirler; Çankırı 60.000, Malatya, 67.000, Erzincan 79.625, Elazığ 99.000, Hatay 100.500, Isparta 145.000, Amasya 150.000 Türk Lirasıdır (782.00/10-1552, 1952: E.19-21; Bkz; Ek 2, 3 ve 4). Verilerden de anlaşıldığı üzere Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelen Türkler ağırlıklı olarak Marmara, Ege, İç Anadolu ve Akdeniz Bölgesi; çok az bir bölümü de Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki illere yerleştirilmiştir.

1954 yılına kadar göçmen evlerinin inşası sırasında 30.000.000 Türk Lirası Marshall yardımından ve 46.000.000 Türk Lirası ise Türkiye Cumhuriyeti D.P Hükümeti tarafından karşılanmıştır. Bu evler için toplam olarak 76.000.000 Türk Lirası harcanmıştır (Cumhuriyet, 23 Mart 1954: 2).

4. Yardım Faaliyetleri

Türkiye'de göçmenlere yardım için ülke genelinde adeta seferberlik başlatılmıştır. Bu amaçla her ilde komiteler, cemiyetler, dernekler kurulmuştur. Bu kuruluşlardan en önemlisi ise Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği'dir. Birlik, Bulgar göçü nedeniyle bizzat Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından Türk Kızılay'ına bağlı olarak 1951 yılında kurulmuştur. Birliğin statüsü 13 maddeden ve 45 üyeden oluşmuştur⁴. Bu derneğe yapılacak nakdi bağışların gelir ve kurumlar vergileri matrahlarının indirilmesi hakkında kanun çıkarılmıştır. Bu kanuna göre; gelir veya kurumlar vergisi mükellefleri tarafından 1 Ocak 1951 tarihinden 31 Aralık 1953 tarihine kadar makbuz karşılığında yapılacak nakdi bağışlar, yıllık beyanname ile bildirilirse gelirlerden ve kurum kazançlarından indirileceği belirtilmiştir

⁴ Göçmen ve Mülteciler Türkiye Yardım Birliği Statüsü 13 maddeden oluşmuş ve birlik bizzat Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın isteği ile kurulmuştur. Birlikte Türkiye'nin önde gelen öğretim üyeleri, doktorları, hukukçuları, gazetecileri, bankacıları, iş adamları, dernek yöneticileri ve milletvekilleri yer almıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. (Göçmen ve Mültecilere Türkiye Yardım Birliği Statüsü, 1951: 1-4.)



(Resmi Gazete, 19 Ocak 1951: 400). Böylece yardımların vergilerden muaf tutulması sonucunda daha fazla yardım toplanması sağlanmıştır. Diğer bir dernek de Göçmenlere Yardım Derneği'dir (BCA, 30.18.1.2, 124.98.3). Bu iki dernek Bakanlar Kurulu kararıyla genel menfaatlere faydalı derneklerden kabul edilmiştir (BCA, 30.18.1.2, 124.115).

Yardımların büyük çoğunluğu Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği bünyesinde toplanmıştır. Para başta olmak üzere giyecek, yiyecek, sağlık malzemeleri alanında yapılmıştır. Bu yardımların belli başlıları arasında; İstanbul Arabacılar Cemiyeti eski İdare Heyeti Başkanı Yaşar Ermez göçmenler için 100 lira (Milliyet, 20 Kasım 1950: 2), Kırklareli'nde aile toplantısında 2278 lira (Milliyet, 21 Kasım 1950: 5), Cumhurbaşkanı Celal Bayar Mülteci ve Muhacirlere Türkiye Yardım Birliğine 2500 lira ve TBMM Başkanı Refik Koraltan da 500 lira (Milliyet, 6 Ocak 1951: 1), Şereflikoçhisar'da 1317 lira (Milliyet, 29 Ocak 1951: 2), Zonguldak Yardım Sevenler Derneği tarafından 759.5 lira (Milliyet, 13 Mart 1951: 2), Elazığ'da mühendislerin 560 lira (Milliyet, 17 Mart 1951: 2) vermesi sayılabilir. Ayrıca Konya milletvekili Saffet Gürol'un göçmenlere yardım sağlaması amacıyla göçmen piyangosu düzenlenmesi için hazırladığı kanun teklifi kabul edilmiştir (Milliyet, 23 Kasım 1950: 5). Ve buradan da ciddi bir gelir elde edilmiştir. Bu yardımların dışında 1950 yılı bütçesinde iskân yardımlarına 1.695.000 lira ayrılmış ve Bulgaristan göçmenleri için 1.011.789 lira kullanılmıştır. Bu paranın 376.528 lirası göçmen misafirhanelerinin yeniden kurulmasına, mevcutlarının genişletilmesine, onarımına ve aş ocaklarının idare masraflarına, 479.936 lirası yolda ve mahallerinde geçici süreli işe işlerinde, 105.240 lirası karayolları taşıması, geçici taşıma ile Yunan ve Bulgar Demiryolları parkür ücretleri, 50.085 lirası da tedavi ve saire gibi çeşitli ihtiyaçlarının sağlanması için harcanmıştır (Aydın Tarihi, 1951: 79-80).

Göçmen ve Mültecilere Türkiye Yardım Birliği'ne 19 Nisan 1951 tarihine kadar bankalardan 2.250.000 lira, ticaret kurumları ve Türk halkı tarafından 4.462.664 lira, göçmen piyangosundan 1.306.653 lira, yabancı kaynaklardan 87.723 lira olmak üzere toplam 8.107.040 lira yardım yapılmıştır (Aydın Tarihi, 1951: 79-80). Cumhurbaşkanı Celal Bayar 1 Kasım 1951 yılında TBMM'nin 9.devre 2.toplantı açışında yaptığı konuşmada; Türkiye Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği'ne yurt içinden 8.327.560 lira ve yurtdışından 289.650 lira olmak üzere toplam 8.627.210 lira yardım toplandığını belirtmiştir. Para yardımından başka yurt içinde 111.560 parça giyecek, 9.369 ton yiyecek, 100 ton yakacak, 211 canlı hayvan, 53.388 parça eşya, Kızılay 644.000 lira değerinde çeşitli eşya yardımı ve yurt dışından da 200 ton süt tozu olmak üzere değeri 1 milyon lirayı geçen giyecek ve eşya yardımında bulunulduğunu açıklamıştır (TBMM Z.C., C.10, B.1, 1 Kasım 1951: 8).

Diğer taraftan Bulgaristan'dan gelen Türkler için Toprak ve İskan Bakanlığı da harekete geçmiş ve bakanlığın bütçesine 1951 yılından 1954 yılına kadar önemli miktarda para ayrılmıştır. Toprak ve İskan Bakanlığı'nın 1951 yılı bütçesinde giderler için 7.136.920 Lira, yatırımlar için de 1.555.000 Lira (Resmi Gazete, 1 Mart 1951: 637), 1952 yılı bütçesinde giderler için 9.112.624 Lira, yatırımlar için 1.213.000 lira (Resmi Gazete, 1 Mart 1952: 2913-2914), 1953 yılı bütçesinde giderler için 15.796.759 Lira, yatırımlar için 1.270.000 Lira (Resmi Gazete, 2 Mart 1953: 5646), 1954 yılı bütçesinde giderler için 16.019.759 Lira, yatırımlar için 1.155.000 Lira (Resmi Gazete, 1 Mart 1954: 8298) ayrılmıştır. Bakanlığın



bütçesinin yıl geçtikçe daha da arttırılmasındaki amaç, gelen göçmenlerin bir an önce iskânını sağlayarak onları üretici hale getirmektir.

Yurt içinde yapılan yardımların yanı sıra yurt dışından da göçmenlere yardımlar yapılmıştır. Papa'nın İstanbul Temsilcisi Andre Kasuala, Papa 12. Pi tarafından gönderilen 1000 TL (Milliyet, 16 Aralık 1950: 3), Hahambaşılık 300 TL (Milliyet, 3 Ocak 1951: 3), Osmanlı Bankası müdürü Bay Garelli Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliğine 500.000 TL (Milliyet, 17 Ocak 1951: 1; İstiklal, 21 Ocak 1951: 2), İran Şir ve Hurşit Teşkilatı Kızılay vasıtasıyla 500 İngiliz Paundu (Milliyet, 26 Ocak 1951: 3), Banka Komerçiyale İtalyan Yardım Komitesi 20.000 TL (Milliyet, 6 Şubat 1951: 2), Papa'nın Türkiye'deki temsilcisi M.Andera Kasuala 500 TL (Milliyet, 22 Şubat 1951: 2), Ermeni Patriği Karakin Haçaduryan 500 TL (Milliyet, 15 Mart 1951: 2), Birleşmiş Milletler Sağlık Teşkilatı İcra Komitesi 55.000 dolar değerinde sağlık malzemesi (Milliyet, 30 Mart 1951: 3)⁵, Yunanlı sanatçılar 559 TL (Milliyet, 22 Nisan 1951: 2), öğrencilerin kurmuş olduğu Kızılhaç teşkilatı 1000 Türk göçmen çocuğu için 160.000 dolar değerinde elbise ve okul malzemesi, elbiseler hariç 110.000 dolar değerinde eşya (Milliyet, 16 Haziran 1951: 3), Amerika'nın Philadelphia şehrinden çeşitli kiliseler adına 230 sandık giyim eşyası, 500 çuval fasulye (Milliyet, 19 Aralık 1951: 2), Persay Limited Şirketi 1000 TL, Banka Di Roma 20.000 TL, Sokoni Vakum 1500 TL, Jil Krist Volker 1500 TL, Amerikan İktisadi İşbirliği İdaresi Türkiye özel misyonu 30.000.000 TL yardım yapmıştır (Cumhuriyet, 17 Ağustos 1951: 3). Bu 30.000.000 TL ile 20.000 TL yeni göçmen evi inşa edilmesi ve yeni köyler kurulması planlanmıştır. Bu köylerden bir tanesi Yozgat, iki tanesi Konya ve Ankara'da olmak üzere 5 köy ve Eyüp ilçesinde de 2000 hanelik göçmen evinin inşa edilmesi öngörülmüştür (Aydın Tarihi, 1951: 113). Ancak 30.000.000 TL şu şekilde kullanılmıştır; seyahat harcamaları olarak 769.258 TL alınmış, 438.480 TL harcanmış geriye 330.778 TL kalmıştır. Göçmenlerin taşınması için 392.429 TL alınmış, 336.671 TL harcanmış, geriye 55.758 TL kalmıştır. Yiyecek harcamaları olarak 427.365 TL alınmış ve tamamı harcanmıştır. İnşaatlar için 26.500.000 TL alınmış ve tamamı harcanmıştır. Türk Kızılayı Sağlık Merkezleri 169.040 TL almış, 99.040 TL harcamış ve geriye 70.000 TL kalmıştır. Diğer işler için 1.731.908 TL alınmış ve tamamı harcanmıştır. Geçen yıldan da 10.000 TL kalmıştır. Marshall yardımından alınan toplam 30.000.000 TL'nin 29.533.464 TL'si harcanmış, geriye 466.536 TL kalmıştır (782.00/10-1552, 1952: E. 22).

Hem yurt içi hem de yurt dışında yapılan yardım kampanyalarına Türkiye Cumhuriyeti'nde ve yurt dışında faaliyet gösteren göçmen dernekleri aktif bir şekilde rol almış ve böylece bu derneklerin desteğiyle yardım işi iyi bir şekilde organize edilmiştir. Bu dernekler arasında; Türkiye'de Mülteci Yardım Komitesi, Türkiye'deki Mülteciler İçin Ortak Yardım Komitesi, Uluslararası Mülteci Yardım Komitesinin Türkiye şubesi, Uluslararası Göçmen Örgütü, Göçmen Yardım Komitesi, Uluslararası Kurtarma Komitesi, Dünya Kiliseler Konseyi ve Amerikan Gönüllü Yardım Kuruluşları sayılabilir. Bu yardım kuruluşlarının dışında Türkiye'de Göçmenler İçin Ortak Yardım Komitesi⁶, Türkiye Cumhuriyeti'nde resmi

⁵ Bu 55.000 liralık sağlık malzemesinin gümrük vergisinden muaf tutulması hakkında Bakanlar Kurulu 31/7/1951 tarihinde karar alınmıştır (BCA, 30.18.1.2, 126.59.1).

⁶ Gazi Han Bessolt-Başkan, Dr.Aurel Decei- Genel Sekreter, Apolinary Kielezynski-Başkan Yardımcısı Ratko Zindoviç- Başkan Yardımcısı, Frantisek Hyncik-Veznedar, Haloupek-Üye, Alexander Minogali-Üye ,Kazım Prudani-Üye, Avni Deralla-Üye, Stratia Skerlev-Üye, Kovesh-Üye, Rev.Vendel-Üyeden oluşmuştur.



olarak kayıtlı şekilde faaliyetlerini yürütmüştür. İstanbul'daki Göçmen Yardım Komitesi⁷ ve Uluslararası Yardım Komitesinin Türkiye şubesi⁸ Türkiye Cumhuriyetinin resmi iznine bağlı olarak çalışmalarını sürdürmüştür (782.00/10-1552, 1952: E. 14-15). Uluslararası Göçmen Örgütü, Göçmen Yardım Komitesi, Uluslararası Kurtarma Komitesi, Türkiye Mültecilere Yardım Cemiyeti ve Dünya Kiliseler Konseyi göçmenler ve öğrencilere bakım, onarım ve bağış adı altında yardımlar yapmıştır. 1951 yılı boyunca 237.900 TL yardım yapılmıştır (782.00710-1552, 1952: E. 16-18).

Uluslararası Göçmen Örgütü, Göçmen Yardım Komitesi, Uluslararası Kurtarma Komitesi, Türkiye Mültecilere Yardım Cemiyeti ve Dünya Kiliseler Konseyinin bakım, onarım ve bağış adı altında yaptığı yardımlar aşağıda tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: 1951-52 Yılı Boyunca Uluslararası Kuruluşların Göçmenlere Yardımları

1951'in Ocak-Şubat-Mart Döneminde Yapılan Yardımlar	1951'in Nisan-Mayıs-Haziran Döneminde Yapılan Yardımlar
Uluslararası Göçmen Örgütü (IRO):37.500 TL	Göçmen yardım Komitesi (RSC): 17.800 TL
Göçmen Yardım Komitesi (RSC):76.200 TL	Uluslararası Kurtarma Komitesi (IRC): 7.300 TL
Uluslararası Kurtarma Komitesi (IRC):8.300 TK	Dünya Kiliseler Konseyi (WCC):2000
Türkiye Mültecilere Yardım Cemiyeti (TMYC)	
Dünya Kiliseler Konseyi (WCC):200 TL	
Toplam: 124.000 TL	Toplam: 27.100 TL
1951'in Temmuz-Ağustos-Eylül Döneminde Yapılan Yardımlar	1951'in Ekim-Kasım-Aralık Döneminde Yapılan Yardımlar
Göçmen Yardım Komitesi (RSC): 22.400 TL	Göçmen Yardım Komitesi (RSC): 25.600 TL
Uluslararası Kurtarma Komitesi (IRC): 8000 TL	Uluslararası Kurtarma Komitesi (IRC): 20.300 TL
Türkiye Mültecilere Yardım Cemiyeti (TMYC): 3000 TL	Türkiye Mültecilere Yardım Cemiyeti (TMYC): 3000 TL
Dünya Kiliseler Konseyi (WCC): 2000 TL	Dünya Kiliseler Konseyi (WCC): 2500 TL
Toplam: 35.400 TL (782.00710-1552, 1952: E.16-18).	Toplam: 51.400 TL

Bu komitelerden biri olan Mülteci Yardım Komitesi yerleşimcilerin bakımı ve öğrencilere yardım olarak 1951 yılının 3 aylık döneminde 40.000 TL (14.285 Dolar), 1952'nin 3 aylık döneminde ise yaklaşık 29.000 TL (10.357 dolar) harcanmıştır. Amerikan Gönüllü Yardım Kuruluşları tarafından 1951 yılında verilen paranın oranı % 33.3 iken 1952 yılında bu oran % 38.9 seviyesine yükselerek daha fazla yardım temin edilmiştir (782.00/10-1552, 1952: E. 3).

⁷ Dr. F.Black-Honory Başkan, Dr.Nihat Reşat Belger (Fahri Başkan), Dr.H.Wilbrandt, Gazi Han Bessolt (Ortak Yardım Komitesi Başkanı), Miss Clary, Mr.Young'dan oluşmuştur.

⁸ Dr.F.Black-Başkan, Dr.H.Wilbrandt (Eski Sekreter), Mr.Young, Mr.Luther Fowle, Mr.Andras Schwarz'dan oluşmuştur.



5. Göçmenlerin Toplumsal Hayata Katılımının Sağlanması

Bulgaristan Türklerinin toplumsal hayata katılımının sağlanması için ilk önce hangi mesleklere sahip oldukları araştırılmıştır. Bu konuda Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Göçmen ve Mültecilere Yardım Birliği toplantısında gelen göçmenlerin çoğunun çiftçi, bağcı, ormancı ve at yetiştiricisi olduğunun tespit edildiğini belirtmiştir (Cumhuriyet, 22 Aralık 1950: 1-3). Çalışma Bakanlığı İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından yapılan incelemede 1951 Mayıs'ına kadar Türkiye'ye gelen göçmenlerden ancak 20.670'inin çalışabilecek durumda olduğu belirlenmiştir. Bu kişilerden 15 bin 441 ziraatçı, 247 inşaat ustası, 441 marangoz, 434 makine ve kimya sanayi imalatçısı, 233 dokumacı, 531 dibağ ve kauçuk sanayisi 449 gıda maddeleri inşaatçısı, 48 içki üreticisi, 238 nakliyecisi, 36 elektrik, gaz ve su tesisatçısı, 1842 esnaf, 68 talebe, 7 ev hizmetçisi bulunduğu ve 674'ünün de herhangi bir mesleğe sahip olmadığı görülmüştür (Milliyet, 7 Mayıs 1951: 3).

Bu bilgiler ışığında öncelikle çiftçilikle uğraşan göçmenlere yurdun dört bir yanında toprak, tarım aletleri, tohum ve zirai krediler verilmiştir. Bu şekilde meslek sahipleri üretici hale getirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca ticaretle uğraşanlar için dükkânlar inşa edilmiş ve krediler verilerek ticari hayata tutunmaları sağlanmıştır. Mart 1952'ye kadar 14.500 aileye 6.000.000 kg tohumluk verilerek 5.000.000 dönüm arazi ekilmiştir. Ziraat Bankası 14 ilçeye 6.500.000 lira kredi vermiş ve bu para karşılığında 165 traktör, 250 bin at, 5000 araba, 4000 çift öküz ve inek, 6000 pulluk alınmıştır (Milliyet, 18 Mart 1952: 7). Toprak Komisyonu tarafından 1952 yılının Ekim ayına kadar 4941 aileye 259.221 dönüm arazideki 773 köye ve 661.369 dönüm araziye 13.507 göçmen ailesi yerleştirilmiştir. Bunlardan başka göçmenler içindeki esnaflardan her birine 500 liralık sermaye, döner sermayeden 638.140 lira, Türkiye Ziraat Bankası aracılığıyla 12.873 göçmen ailesine 17.029.604 lira kredi verilmiştir. Bu krediler sayesinde 73 traktör, 5754 at, 6716 at arabası, 5031 hayvan koşum takımı, 7940 pulluk, 12.195 tırmık vb. tarım aletleri alınmıştır. Göçmenlere 6409 kg tohum desteği verilerek tarım ürünü almaları sağlanmıştır. Bunun yanı sıra göçmenlere ticaretle uğraşmaları için dükkânlar inşa edilmiş ve dükkânların tapuları kendilerine teslim edilmiştir (782.00/10-1552, 1952: E. 9-10). 1 Kasım 1952 tarihine kadar 15.120 göçmen çiftçi ailesine 661.369 dönüm arazi, Ziraat Bankası'ndan da 17.029.604 lira donatım ve işletme kredisi verilmiştir (TBMM Z.C., C.17, 1 Kasım 1952: 10). 14 Kasım 1952 tarihine kadar 703.962 dönüm ziraat arazisi 5.777.000 kilo tohumluk, 18.288.935 lira donatım ve işletme kredisi verilmiştir (TBMM Z.C., C.17, B.4, 14 Kasım 1952: 137). Toprak ve İskân Genel Müdürü Haşim İşcan Kasım 1952'ye kadar halkın yardımı, hükümet yardımı, devlet arazisinin dağıtılması ile yapılan toprak yardımları ve kredilerle göçmenlere 300.000.000 Lira harcandığını açıklamıştır (Ayın Tarihi, 1951: 10).

İller bazında göçmenleri üretici hale getirme çalışmalarına bakıldığında; Burdur'da merkez ilçesine bağlı Pınarbaşı, Elmacık ve Kozluca köylerine yerleştirilmeleri kararlaştırılan 30 göçmen ailesine 1067 dekar arazi (Milliyet, 28 Eylül 1951: 3), Göynük'te köylere yerleştirilen 14 aileye 453 dönümlük arazi ve 3700 kg'lık tohumun yanı sıra donatım ve çevirme kredileri (Milliyet, 29 Kasım 1951: 2), Afyon'da 88.5 ton tohumluk buğday, 1071 dekar arazi ile Ziraat Bankası'ndan 284.500 lira kredi, Afyon köylüleri tarafından 93 ton buğday, 20 ton arpa ve 1500 kilo tere yağ (Milliyet, 16 Aralık 1951: 2), Biga'nın çeşitli köylerine yerleştirilen toplam 59 hane göçmen için her aileye bir çift öküz ve gerekli tarım



aletleri, 17.032 dekar arazi ve 23 ton tohumluk buğday (Milliyet, 17 Aralık 1951: 3), Bakırköy ilçesi toprak komisyonu Safra köyünde 71 aileye, Şamlar köyünde 145 aileye, Arnavudköyü'nde 95 aileye, ayrıca aynı köyden 13 göçmen ailesine ve Haçmaşlı köyünden 56 aileye arazi (Cumhuriyet, 15 Kasım 1952: 3), Kırklareli'nde 1952 yılında 12 köyde 1232 çiftçi ailesine borçlandırma sureti ile 33.085 dönüm arazi ile 13413 dönüm mera, ayrıca 36 göçmen ailesine 1366 dönüm arazi (Cumhuriyet, 8 Aralık 1952: 6) verilmiştir. Arazi dağıtımı 5 dönümlük otlığı ve 25 dönüm çiftliği her göçmen ailesine verilmek üzere ikiye bölünmesi şeklinde gerçekleştirilmiştir (The Christian Science Monitor, 1952: 6).

Görüldüğü gibi göçmenler bir yandan üretici hale getirilmeye çalışılırken, diğer yandan eğitim, sağlık gibi sosyal alanlarda da yardım edilerek topluma tamamen uyum sağlamalarına gayret edilmiştir. Göçmen çocuklarının eğitim hayatlarının aksamaması için Milli Eğitim Bakanlığı genelge ve talimatlar yayınlarak duruma çözüm bulmaya çalışmıştır. Türkçe bilenler okullara kabul edilmeden önce bir sınava tabi tutulmuştur. Bulgaristan'da iken orta ve yüksek dereceli okullarda okuyan çocuklar, ellerindeki karneleri Milli Eğitim Bakanlığı'na göndermesi sonucu dereceleri belirlenmiş ve buna göre ortaokul, lise ve üniversiteye başvuru yapabilme hakkı kazanmıştır. Bu öğrencilerin eğitim göreceği okullarda öğretmen eksikliği konusunda Milli Eğitim Bakanlığı diğer okullardaki ihtiyaç fazlası öğretmenlerin veya yeni öğretmen kadroları açarak bu eksikliğin tamamlanacağını açıklamıştır. Bu yapılan düzenlemelerle göçmen çocuklarının düzenli bir şekilde eğitim-öğretim hayatlarının devam etmesi sağlanmıştır. Öğrencilerin kırtasiye masraflarının ise Okul Aile Birlikleri tarafından karşılanması kararı alınmıştır (Milliyet, 11 Ekim 1950: 2). Bu kararlara yenileri eklenerek öğrencilerin 1950-51 ders yılının hangi ayında okula yazılmışlarsa o tarih dikkate alınmayarak devam sürelerinin ders yılından başından itibaren sayılması ve iki kanaat notu alarak sınıf geçmelerine karar verilmiştir (Milliyet, 21 Nisan 1951: 3). Daha sonra alınan karara göre öğrenciler kanaat notu almada başarısız olsa dahi ders yılı sonunda girecekleri sözlü sınavda başarılı olursa bir üst sınıfa geçebilecekleri (Milliyet, 13 Mayıs 1951: 3).

1951 yılı ders döneminde lise ve ortaokullarda parasız yatılı okutulacak öğrencilerin sayısının en fazla 1250 olacağı, 1951 yılı bütçesinde açık bir şekilde belirtilmiştir. Bununla birlikte 100 öğrencinin harp malulü ve savaşta ölenlerin çocuklarından, geri kalan 1150 öğrenciden dördte birinin Bulgaristan'dan göçmeğe mecbur edilen göçmen çocukları arasından seçileceği ifade edilmiştir (Resmi Gazete, 1 Mart 1951: 638). Bu durumun 1952 yılı bütçesinde de aynı şekilde yer alarak uygulamanın devam ettirildiği görülmüştür (Resmi Gazete, 1 Mart 1952: 2914). Bütçede belirtilenler dışında Milli Eğitim Bakanlığı ek kontenjanlarla daha fazla öğrencinin parasız yatılı okuması için kararlar almıştır. 1951-52 yılı eğitim-öğretim döneminde de ortaokul ve liselere 500 parasız yatılı öğrenci alınmıştır. Bu kontenjandan 125 öğrenci Bulgaristan göçmeni çocuklardan seçilmiş ve kayıtlarını yaptırabilmeleri olanağı sağlanmıştır (Cumhuriyet, 16 Eylül 1951: 3). İstanbul Rami'de de göçmen çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak üzere 15 öğretmenin görev yapabileceği bir okul açılması kararı alınmış ve bakanlık bu okula kadro sağlamıştır. Eğitim-öğretim döneminin sonunda öğrencilerin dinlenebilmesi ve yılsonu yorgunluğunu atabilmesi için Tuzla sahillerinde 100 kişilik dinlendirme kampının açılmasına karar verilmiştir. Kampa katılan öğrencilerin ücretlerinin İskân Müdürlüğü ve Türk Kızılayı tarafından karşılanması sağlanmıştır. Öğrencilerin 1 Temmuz ile 1 Ağustos 1952 tarihleri arasında arkadaşlarıyla ve



öğretmenleriyle mutlu bir tatil yaparak yorgunluğu atmaları temin edilmiştir (Cumhuriyet, 12 Temmuz 1952: 2).

Türkiye Cumhuriyeti'nin göçmenlerin çocukları adına yaptıkları karşısında bazen talihsiz ve üzücü olaylarla da karşılaşmıştır. Bunlardan biri de Afyon Lisesinde meydana gelmiştir. Burada parasız olarak okutulan Şevket adında bir göçmen çocuğu okul arkadaşlarına Bulgaristan'daki yönetimin Türkiye'ye göre daha iyi olduğu, Nazım Hikmet'in milli bir kahraman olarak kabul edilmesi gerektiği yönünde konuşmalar yapması ve çeşitli vesilelerle komünist propagandası yaptığı gerekçesiyle arkadaşları tarafından şikâyet edilmiştir. Yapılan soruşturma neticesinde iddiaların doğru olduğuna kanaat getirilerek savcılık tarafından öğrencinin tutuklanmasına karar verilerek olay fazla büyümeden kapatılmıştır (Cumhuriyet, 28 Şubat 1952: 3).

Göçmenlere eğitim alanında gösterilen ilgi ve alaka sağlık alanında da kendini göstermiştir. Çorlu'da göçmenler için 50 yataklı hastane açılmıştır (Milliyet, 10 Ocak 1951: 5) ve İstanbul Ramî'deki 6000 göçmene tifo aşısı yapılmıştır (Milliyet, 18 Haziran 1953: 2). Bu gibi yapılan birçok uygulamalar Amerika'da düzenlenen Dünya Sağlık Kongresi'nde dile getirilmiştir. Dünya Sağlık Teşkilatı Genel Merkezi müşaviri uzmanı Türkiye'nin göçmen meselesini her yönden mükemmel şekilde yürüttüğünü raporla üyelere açıklamıştır. Toplantıya katılan Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Ekrem Hayri Üstündağ bu durumun Türkiye lehine övgü duyulacak zamanlardan biri olduğunu açıklamıştır (Milliyet, 30 Mayıs 1951: 1-3).

Sonuç

Türkiye Cumhuriyeti, 1950-51 yıllarında Bulgaristan tarafından tehciye tabi tutulan soydaşlarına kapılarını sonuna kadar açmıştır. Bu suretle 1950-51 yıllarında Türkiye'ye toplam 147.065 kişi gelmiştir. Özellikle Bulgaristan Hükümeti'nin Türk soyundan olmayan grupları da Türkiye'ye sokmak istemesi üzerine, Türkiye Cumhuriyeti sınır kapılarını kapatmak zorunda kalmıştır. 1952 yılından itibaren sınır kapılarının kapatılması ve Bulgaristan Hükümetinin, Bulgar Türklerine uyguladığı göçü yavaşlatma politikası sonucunda göçler durma noktasına gelmiştir. 1960 yılına kadar belli aralıklarla devam etse de hiçbir zaman 1950-51 yıllarındaki seviyeye ulaşamamıştır.

Türkiye Cumhuriyeti, Bulgaristan Hükümeti'nin 10 Ağustos 1950 yılında verdiği notanın sonucu gerçekleşen tehcir olayı sonrası gelen soydaşlarını son derece sıcak bir şekilde karşılamıştır. Sınırdan girdikleri ilk andan, yerleştirilecekleri il, ilçe ve köylere varıncaya kadar her şey belli bir plan dâhilinde gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede Türkiye çapında Marshall yardımları ve Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti tarafından 35.510.000 Türk Lirası harcanarak 29.095 göçmen evi inşa edilmiştir. Bu şekilde iskânı sağlanan göçmenlerin üretici hale getirilmesi ve topluma uyum sağlaması için de başta devlet olmak üzere gönüllü yardım kuruluşları tarafından yardımlar yapılmıştır. Metinde de belirtildiği üzere, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın başkanlığında kurulan Göçmen ve Mültecilere Türkiye Yardım Birliği 1951 yılı sonuna kadar 8.627.210, Türkiye Ziraat Bankası 1952 yılına kadar 18.288.935 Türk Lirası kredi, gönüllü yardım kuruluşları tarafından 1951 yılı boyunca toplam 237.900 Türk Lirası yardım temin edilmiştir.



Bulgar Türklerinin Türkiye'deki yeni hayatlarına uyum sağlamasında Türkiye Cumhuriyeti Devleti üzerine düşen vazifeleri fazlası ile yerine getirmiştir. Devlet, göçmenlere tarım ve hayvancılık, ticaret, sağlık, eğitim, hukuk alanında olmak üzere her alanda destek olmuştur. Tarım ve hayvancılık mesleğini yapan göçmenlere zirai krediler, tarım ve hayvancılık aletleri, topraksız çiftçilere toprak verilmiş ve bu işi yapanları üretici hale getirmeye yönelik adımlar atılmıştır. Ticaret ile uğraşanlar için dükkânlar verilmiş ve ticari krediler verilerek iş kurlmalarına yardımcı olunmuştur. Sağlık hizmetlerine bakıldığında göçmenlerin Türkiye'ye girdikleri ilk andan itibaren muayeneleri yapılmış, herhangi bir hastalığı varsa tedavi ettirilmiş, bulaşıcı hastalıklara karşı aşıları yaptırılmış ve ayrıca çeşitli illerde göçmen hastaneleri kurulmuştur. Böylece Bulgar Türklerinin sağlıklı bir şekilde yaşamını sürdürmeleri sağlanmıştır. Eğitim alanında ise göçmen çocuklarının Türk eğitim sistemine zorluk çekmeden uyum sağlamaları için her türlü kolaylık gösterilmiştir. Yapılan uygulamalar arasında; Bulgaristan'da öğrenim gören öğrenci karnesini getirip Türkiye'deki okullarda yarıda bırakmak zorunda kaldığı sınıftan eğitimine devam etmesinin temin edilmesi, Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti bütçelerine göçmen çocuklar için ödenek ayrılması, öğrenci yazılı sınavda başarısız olsa dahi kanaat notuyla sınıfı geçebilmesi gibi sayılabilir. Hukuk alanında, Bulgar Türklerine Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının sahip olduğu haklara sahip olması için Türkiye Cumhuriyeti nüfus kâğıdı verilmiştir. Böylece göçmenler Türk vatandaşları ile aynı haklara sahip olmuştur.

Tüm bu yapılanlardan sonra iki ülke arasındaki ilişkiler siyasi, sosyal ve ekonomik antlaşmaların yapılması ile dostane bir yola girmiştir. Türkiye ile Bulgaristan arasında uzun yıllar temel sorun haline gelen Bulgar Türkleri meselesi en azından 1989 yılında kadar geçici olarak çözüme kavuşturulmuştur.

KAYNAKÇA

1.Arşiv Belgeleri

1.1.Amerika Birleşik Devletleri Arşivi

Democracy in Turkey, 1950-1959; Records of the U.S. State Department Classified Files

882.1869/4-451, (17 April 1951), From: İstanbul, To: Department of State, Enclosure No.1 to İstanbul Despatch 514.

882.1869/5-1851, (18 May 1951), From: Amconggen, İstanbul To: The Department of State, Washington.

882.1869/5-1851, (18 May 1951), From: Amconggen, İstanbul To: The Department of State, Washington, Enclosure to İstanbul 1 Despatch No.614.

882.1869/6-1251, (12 Jun 1951), From: İstanbul, To: The Department Of State Washington, Enclosure 1 to İstanbul Despatch 662.

882.186971051, (10 July 1951), From: Amconggen, İstanbul To: The Department of State Washington, Enclosure No:1 İstanbul Despatch:18, 10 July 1951.

882.1869/8-1451, (14 August 1951), From: Amconsul, İstanbul, To: The Department Of State, Washington, Enclosure No.195 İstanbul, 14 August 1951.



782.00/11-1451, (14 November 1951), From: Amembasy, Ankara To: Department of State Washington.

782.00/12-651, (6 December 1951), From: American Embassy, Ankara To: Department of State, Washington.

882.1869/12-751, (7 December 1951), From: AmConGen, İstanbul Turkey, To: The Department of State Washington.

882.1869/1-2552, (22 January 1952), From: Amcong İstanbul-Turkey, To: Washington.

882.1869/5-1352, (13 May 1952), From: AmConGen, İstanbul, To: Department of State.

782.00/10-952, (9 October 1952), From: AmConGen, İstanbul-Turkey, To: The Department of State, Washington.

782.00/10-1552, (15 October 1952), From: Amembassy, Ankara To: The Department of State, Washington.

782.00/10-1552, (15 October 1952), From: Amembassy, Ankara to: The Department of State, Washington, Enclosure.

782.00/8-1253, (12 August 1953), From: AmConGen, İstanbul, Turkey To: Department of State, Washington.

1.2. T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

BCA, Fon Kodu: 30.10.0.0, Yer No: 17.99.11.

BCA, Fon Kodu: 30.10.00, Yer No: 243.646.19.

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 123.16.12.

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 124.83.7.

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 124.98.3

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 124.115.

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 125.32.2.

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 126.55.15.

BCA, Fon Kodu: 30.18.1.2, Yer No: 126.59.1.

BCA, Fon Kodu: 490.1.0.0, Yer No: 1466.9.2.

2. Resmi Yayınlar

Ayın Tarihi.

Göçmen ve Mültecilere Türkiye Yardım Birliği Statüsü. (1951). Ankara.

Düstur.

İskan ve Muhacirin Defteri, No: 1, Kod: 271.

Resmi Gazete.

TBMM Zabıt Ceridesi.

3. Süreli Yayınlar

Bozkurt.

Cumhuriyet.

İstiklal.

Milliyet.

The Christian Monitor.



The Christian Science Monitor.

4. Kitap ve Makaleler

- Kurat, Y.T. (1975). “Elli Yıllık Cumhuriyetin Dış Politikası 1923-1973”, *Bellekten*, Cilt: XXXIX, Sayı:154, Nisan 1957’den ayırbaşım, Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Petrov, L. (2005). “XX. Yüzyılın Otuzlu Yıllarında Bulgaristan ve Türkiye”, *T.C Genelkurmay Başkanlığı XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Bulgar Askeri-Siyasi İlişkileri*, Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.161-168.
- Sarıkoçuncu Değerli, E. (2009). *Türk-Bulgar İlişkilerinde Mustafa Kemal Atatürk*, Kütahya.
- Şimşir, B. (2009). *Bulgaristan Türkleri(1878-2008)*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- T.C Genelkurmay Başkanlığı Harp Akademileri Komutanlığı. (1999). *Türk-Bulgar İlişkileri ve Göç*, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul.
- Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri.* (2004). Genelkurmay Askeri Tarih ve Etüt Başkanlığı Yayınları, Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri.* (1976). Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Yavaşcev, S. (2005). *T.C Genelkurmay Başkanlığı XX. Yüzyılın İlk Yarısında Türk-Bulgar Askeri-Siyasi İlişkileri*, Genelkurmay ATASE ve Genelkurmay Denetleme Başkanlığı Yayınları, Ankara, s.169-190.



EKLER

Ek: 1

İskân ve Muhacirin Defterine Göre Zonguldak'a Yerleşenlerin Tam Listesi

Aile Reisinin		Mesleği	Türkiye'ye Girdiği İlk Tarih	Göçmen Kâğıdının Verildiği Yer ve Tarihi	Yerleşme Tarihi	Kaç Kişi Geldiği
Adı	Soyadı					
Mehmet	Koç	Berber	19.3.1951	Edirne-19.3.1951	1952	5
Behiye	Koç	Ev kadını	19.3.1951	Edirne-26.3.1951	1952	3
Yusuf	Coşkun	Tatlıcı	24.3.1951	Edirne-26.3.1951	1952	2
Hüseyin	Yılmaz	Mobilyacı	14.3.1951	Edirne-15.3.1951	1952	3
Ayşe	Gür	Ev Kadını	5.3.1951	Edirne-6.3.1951	1952	4
Mustafa	Güngördü	Memur	24.3.1951	Edirne-24.3.1951	1952	6
Mehmet	Ateş	Tenekeci	13.2.1951	Edirne-14.2.1951	1952	3
Mehmet	Erdim	Terzi	15.3.1951	Edirne-16.3.1951	1952	5
Mustafa	Çetin	Makinist	16.5.1951	Edirne-17.5.1951	1952	5
Ahmet	Yılmaz	Kasap	28.2.1951	Edirne-1.3.1951	1952	5
Şaban	Çelik	Kunduracı	28.2.1951	Edirne-1.3.1951	1952	6
Emin	Altay	Bozacı	23.3.1951	Edirne-24.3.1951	1952	5
Mehmet	Akar	Kunduracı	13.2.1951	Edirne-14.2.1951	1952	4
Şevki	Akar	Kunduracı	12.2.1951	Edirne-6.3.1951	1952	4
Eyüp	Hafız	Sarraf	5.3.1951	Edirne-6.3.1951	1952	5
Mehmet	Aygün	İşçi	3.2.1951	Edirne-14.2.1951	1952	6
İsmet	Korkut	İşçi	7.7.1951	Edirne-7.7.1951	1952	2
Niyazi	Kılıç	Tatlıcı	25.6.1951	Edirne-26.6.1951	1952	3
Mürtecel	Korkut	Aşçı	7.7.1951	Edirne-8.7.1951	1952	3
Necati	Akgün	Terlikçi	7.7.1951	Edirne-8.7.1951	1952	4
Mehmet	Akiş	Tenekeci	24.3.1951	Edirne-25.3.1951	1952	1
Mehmet	Altınel	Makasçı	17.9.1950	Edirne-19.9.1950	1952	5
Abdullah	Çerkez	-----	23.3.1951	Edirne-24.3.1951	1952	2
Muharrem	Güler	-----	12.5.1951	Edirne-13.5.1951	1952	6
Recep	Güneş	-----	23.3.1951	Edirne-24.3.1951	1952	5
Mehmet	Kanlıoğlu	-----	21.3.1951	Edirne-24.3.1951	1952	2
Mehmet	Gacal	-----	23.3.1951	Edirne-24.3.1951	1952	3
Ali	Kayalı	Çiftçi	25.2.1951	Edirne-27.2.1951	1952	1
Genel Toplam						108

Kaynak: *İskân ve Muhacirin Defteri*, No: 1, Kod: 271, s.1-16.



Ek: 2

**Bütçe ve Marshall Planı Çerçevesinde İllere Yapılan Göçmen Evleri İçin Harcanan Paraların
Tam Listesi**

İLLER	T.L
Afyon	320.000
Amasya	150.000
Ankara	1.153.600
Antalya	400.000
Aydın	1.883.000
Balıkesir	2.040.000
Bilecik	375.000
Bolu	221.500
Burdur	200.000
Bursa	2.379.500
Çanakkale	631.000
Çankırı	60.000
Çorum	300.000
Denizli	262.275
Edirne	823.000
Elazığ	99.000
Erzincan	79.625
Eskişehir	1.579.032
Hatay	100.500
İçel	704.750
Isparta	145.000
İstanbul	5.254.583
İzmir	1.596.000
Kastamonu	200.000
Kayseri	500.000
Kırklareli	834.000
Kırşehir	515.675
Kocaeli	690.000
Konya	1.650.000
Kütahya	343.100
Malatya	67.000
Manisa	2.330.000
Maraş	300.000
Muğla	350.00
Niğde	325.000
Samsun	521.400
Seyhan	2.230.000
Sinop	109.000
Sivas	443.875
Tekirdağ	1.370.685
Tokat	300.000
Yozgat	1.520.300
Zonguldak	151.5000
Genel Toplam	35.510.000 Lira



AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 57 Eylül - Ekim 2016

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>



Kaynak: From: Amembassy, Ankara To: The Department of State, Washington, 782.00/10-1552, 15 October 1952, Enclosure pg. 19.

Ek: 3

Çeşitli İllerde Tamamlanan veya İnşası Devam Eden Göçmen Evlerinin Ayrıntılı Listesi

İllerin Adları	Tamamlanan	Devam Edenler	Evlerin Sayısı
Afyon	201	36	237
Amasya	103	12	115
Ankara	714	162	876
Antalya	153	168	321
Aydın	479	708	1187
Balıkesir	661	469	1130
Bilecik	157	19	176
Bolu	173	23	196
Burdur	82	50	132
Bursa	773	226	999
Çanakkale	558	23	581
Çankırı	33	15	48
Çorum	124	78	212
Denizli	203	31	234
Diyarbakır	23	----	23
Edirne	359	405	764
Elazığ	43	52	95
Erzincan	77	8	85
Eskişehir	529	395	924
Hatay	65	----	65
İsparta	68	27	95
İçel	417	3	420
İstanbul	2236	----	2236
İzmir	564	586	1150
Kastamonu	91	44	135
Kayseri	211	179	390
Kırklareli	410	174	584
Kırşehir	124	361	485
Kocaeli	508	72	580
Konya	389	919	1308
Kütahya	193	63	256
Malatya	39	8	47
Manisa	1284	312	1596
Maraş	120	84	204
Muğla	168	100	268
Niğde	46	219	265
Samsun	218	178	396
Seyhan	417	817	1234
Sinop	39	37	76
Sivas	154	89	243
Tekirdağ	631	316	947
Tokat	210	1	211



AKADEMİK BAKIŞ DERGİSİ

Sayı: 57 Eylül - Ekim 2016

Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi

ISSN:1694-528X İktisat ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası
Kırgız – Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Celalabat – KIRGIZİSTAN

<http://www.akademikbakis.org>



Urfa	1	----	1
Yozgat	309	707	1016
Zonguldak	96	25	121
Genel Toplam	14.453	8199	22.652

Kaynak: From: Amembassy, Ankara to: The Department of State, Washington, 782.00/10-1552, 15 October 1952, Enclosure pg. 20.

Ek: 4

Çeşitli İllerde İnşa Edilen Yeni Göçmen Evlerinin Ayrıntılı Listesi

İllerin Adları	Yeni Evlerin Sayısı
Afyon	87
Amasya	10
Ankara	506
Aydın	88
Balıkesir	832
Bilecik	179
Bolu	18
Burdur	51
Bursa	1672
Çorum	83
Denizli	203
Edirne	122
Eskişehir	200
İçel	126
Isparta	27
İzmir	182
Kayseri	25
Kırklareli	212
Kocaeli	63
Konya	86
Kütahya	86
Malatya	2
Manisa	84
Maraş	54
Muğla	86
Niğde	10
Samsun	125
Seyhan	560
Sivas	198
Tekirdağ	432
Tokat	25
Zonguldak	11
Genel Toplam	6443

Kaynak: From: Amembassy, Ankara to: The Department of State, Washington, 782.00/10-1552, 15 October 1952, Enclosure pg.21.